Ministerie van Infrastructuur
en Waterstaat

Innovatieve beleidsevaluatie

Een beeld van de mogelijkheden voor innovatie in beleidsevaluatiemethoden bij mobiliteitsbeleid

Notitie

Julian van Hattem, Martijn van der Horst

19 april 2022

Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid | KiM

Het Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid (KiM) maakt analyses van mobiliteit die doorwerken in het beleid. Als zelfstandig instituut binnen het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) maakt het KiM strategische verkenningen en beleidsanalyses.

De inhoud van de publicaties van het KiM behoeft niet het standpunt van de minister en de staatssecretaris van IenW weer te geven.

Uitgebreide leeswijzer

Deze notitie geeft een beeld van de mogelijkheden voor innovatie in beleidsevaluatiemethoden bij mobiliteitsbeleid.

H.1 Inleiding

Het **doel** van deze studie is een beeld te krijgen van de mogelijkheden voor innovatie in beleidsevaluatie bij mobiliteitsbeleid. Dit doen we vertrekkend vanuit een aantal motieven die de behoefte aan innovatie duidelijk maken en de beschikbare wetenschappelijke kennis over innovatieve evaluatiemethodes.

H.2 Motieven voor innovatieve beleidsevaluatie vanuit veranderende beleidsomgeving

Dit hoofdstuk beschrijft drie motieven voor innovatie in beleidsevaluatie voor IenW. De motieven beschrijven we vanuit ontwikkelingen in de beleidsomgeving van IenW, specifiek op het vlak van mobiliteitsbeleid.

Veranderende beleidsomgeving		Motieven voor innovatieve beleidsevaluatie
• Ontwikkeling naar een energieke overheid • Grotere databeschikbaarheid • Andere positie Rijk t.o.v. andere overheden	→	• Moeilijkheden bij het doen bij van ex-post evaluatie bij infrastructuurprojecten • Mismatch complexe evaluatie-vraagstukken mobiliteit en evaluatie-instrumenten • Behoefte aan leren

H.3 Innovatieve beleidsevaluatie: naar een longlist + Bijlage 1 Longlist

Hoofdstuk 3 en bijlage 1 vormen de kern van de notitie. Het is een inventarisatie van innovatieve vormen van beleidsevaluatie. De inventarisatie is gemaakt op basis van literatuuronderzoek, semigestructureerde interviews met experts en een brainstormsessie. Het resulteert in een longlist met 20 innovatieve evaluatiemethoden met een beknopte en gestructureerde beschrijving.

20 evaluatiemethoden	
1. Responsieve evaluatie 2. Lerende evaluatie 3. Opgavegericht evalueren 4. Qualitative comparative analysis 5. Publieke Waarde Scan 6. Applied Syst. Programme Eval. 7. Multi Actor Multi Criteria analysis 8. Realistische evaluatie 9. Process tracing 10. Most significant change	11. Outcome mapping 12. Contribution analysis 13. Goal-free evaluation 14. Succes Case Method 15. Benchmarking 16. Delphi-techniek 17. Planobjectivering 18. Social impact assessment 19. Participatieve Waarde Evaluatie 20. MKBA-dialoog
Structuur uitwerking	
Beschrijving Link motieven innovatie Fase in het beleidsproces Evaluatiemotief/motieven	Toepassing (domein, object en vraagstukken Voorbeeldstudies Bronnen

H.4 Verdieping methoden en toepassingen

Hoofdstuk 4 verdiept een aantal evaluatiemethoden met toepassingen op voor IenW relevante onderwerpen. Bij de selectie speelde informatiebeschikbaarheid een rol. Dit verlaagt de drempel tot toekomstig gebruik. De zes verdiepte methoden zijn gescoord op hun motief voor innovatie.

Ook verschillen de methoden in radicaliteit. Een aantal evaluatiemethoden ligt dicht tegen bestaande evaluatiemethoden aan ('incrementele innovatie'). Methodes kunnen ook verder weg staan van de gangbare evaluatiepraktijk ('radicale innovatie'). Een derde vorm van innovaties is 'best-of-both innovatie' waarbij twee (of meerdere) methoden elkaar aanvullen.

	Behoefte ex-post	Complexiteit	Behoefte leren	Voorbeelden van toepassingen (dicht tegen voor IenW relevante onderwerpen aanzitten of zijn al eens toegepast binnen IenW)
Incrementele innovatie				
MKBA dialoog				OV knooppunten Amsterdam, Tweede tramverbinding Utrecht, Schiphol en zeesluis IJmuiden
MAMCA				m.n. evaluaties België, bijv.Light-railnetwerk
Radicale innovatie				
Lerende evaluatie				Lerende evaluatie Natuurpact
Participatieve Waarde Eval.				PWE voor Lange Termijn Ambitie Rivieren
Publieke Waarde Scan				Pilot PWS Circulaire Economie
Best-of-both				
QCA i.c.m. Process Tracing				QCA pps stadsvernieuwing en stedelijk elektrisch vervoerbeleid. I.c.m. QCA geen toepassing, maar wel relevant.

H.5 Samenvatting en suggesties voor vervolg

De publicatie sluit in hoofdstuk 5 af met een samenvatting en suggesties ter inspiratie voor beleidsmakers.

Inhoud

Uitgebreide leeswijzer 3

1 Inleiding 7

2 Motieven voor innovatieve beleidsevaluatie vanuit veranderende beleidsomgeving 10
2.1 Veranderende beleidsomgeving 10
2.2 Drie motieven voor innovatie in evaluatiemethoden 11

3 Innovatieve beleidsevaluatie: naar een longlist 15
3.1 Ontwikkelingen in beleidsevaluatie door de tijd heen 15
3.2 Inventarisatie innovatieve evaluatiemethoden 18
3.3 Drie vormen van innovatie 19

4 Verdieping methoden en toepassingen 22
4.1 Inleiding 22
4.2 MKBA dialoog 22
4.3 Multi-Actor Multi-Criteria Analyse (MAMCA) 23
4.4 Lerende evaluatie 25
4.5 Participatieve Waarde Evaluatie (PWE) 27
4.6 Publieke Waarde Scan (PWS) 29
4.7 Qualitative comparative analysis in combinatie met Process Tracing 31

5 Samenvatting en suggesties voor vervolg 34

Geraadpleegde bronnen 37

Bijlage 1 Longlist 40
1. Responsieve evaluatie 40
2. Lerende evaluatie 41
3. Opgavegericht evalueren 43
4. Qualitative comparative analysis 44
5. Publieke Waarde Scan 45
6. Applied Systemic Programme Evaluation 46
7. Multi Actor, Multi Criteria analysis 47
8. Realistische evaluatie 48
9. Process tracing 49
10. Most significant change 50
11. Outcome mapping 51
12. Contribution analysis 52
13. Goal-free evaluation 53
14. Succes Case Method 54
15. Benchmarking 55
16. Delphi-techniek 56
17. Planobjectivering 57
18. Social impact assessment 58
19. Participatieve waarde-evaluatie 59
20. MKBA-dialoog 60

Colofon 62

1 Inleiding

Inzicht in de werking van vastgesteld beleid is de basis voor nieuwe beleidsdoelen of voor bijsturing. Beleidsevaluatie helpt bij dit inzicht. Beleidsevaluaties beoordelen het beleid: Doet de overheid de goede dingen en doet de overheid de dingen goed? De uitkomsten van een beleidsevaluatie helpen om beleid te verantwoorden en om het beleid effectiever en efficiënter in te zetten (Ministerie van Financiën, 2018). Beleidsevaluatie vormt met beleidsontwikkeling en beleidsuitvoering de kern van de beleidscyclus.

Binnen de Rijksoverheid is een heel spectrum aan evaluatie-kaders en instrumenten terug te vinden. Box 1.1 geeft een overzicht van veel voorkomende evaluatiekaders en - instrumenten.

Box 1.1 Overzicht veel voorkomende evaluatiekaders en -instrumenten

Beleidsdoorlichtingen. Sinds 2006 is in de Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek (RPE) opgenomen dat in elk beleidsterrein minstens elke 7 jaar een beleidsdoorlichting moet worden uitgevoerd (ten Cate & Israël, 2016). Beleidsdoorlichtingen vinden ex-post plaats en brengen informatie uit verschillende evaluaties samen (Ministerie van Financiën, 2018). Voor een beleidsthema wordt de doeltreffendheid en doelmatigheid in kaart gebracht en worden positieve en negatieve (neven-) effecten geanalyseerd.

Effectevaluaties. Een effectevaluatie kijkt ex-post naar het effect van een specifieke beleidsmaatregel (Ministerie van Financiën, 2018). Deze effectevaluaties geven inzicht in de (in)effectiviteit van specifieke beleidsmaatregelen (Algemene Rekenkamer, 2011). Effectevaluaties hebben als voordelen (Algemene Rekenkamer, 2011): bewijs voor effectief beleid, basis voor effectiever en efficiënter beleid (bijv. ter onderbouwing om een maatregel stop te zetten of aan te passen), basis voor verbetering van beleid (toepassing op andere gebieden) en basis voor goede verantwoording.

Interdepartementale beleidsonderzoeken (IBO's). IBO's zijn ambtelijke, onafhankelijke onderzoeken, die doorgaans een maatschappelijk of beleidsmatig probleem onderzoeken, waar een budgettaire uitdaging mee gepaard gaat. IBO's gaan over brede beleidsterreinen (MinFin, 2021). Zij vinden plaats in opdracht van het kabinet, worden gecoördineerd door het Ministerie van Financiën en worden uitgevoerd door interdepartementale werkgroepen.

Maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA). De MKBA weegt beleidsalternatieven af met inzicht in de gevolgen voor de welvaart en het welzijn van de samenleving als geheel (Rijksoverheid, 2012). Bij een MKBA worden maatschappelijke effecten zo veel mogelijk gemonetariseerd. De MKBA wordt veel gebruikt bij grote infrastructurele projecten (Rijksoverheid, 2012) en is daarbij een belangrijke ex-ante evaluatiemethode. Dit is ook in 2000 in vastgelegd in de Leidraad OEI voor infrastructurele projecten, en later in de algemene leidraad MKBA (2013) voor alle rijksprojecten.

Multi-Criteria analyse (MCA). De MCA is een methode om beleidsalternatieven te beoordelen en te rangschikken op verschillende criteria. Varianten van voorgenomen beleid worden beoordeeld op de criteria zoals de bijdrage aan het verbeteren van de bereikbaarheid, de effecten op milieu en verkeersveiligheid etc.

Kosten-effectenanalyse (KEA). KEA vergelijkt verschillende alternatieven wanneer de kosten gekwantificeerd kunnen worden in monetaire eenheden, maar de baten niet. De baten worden uitgedrukt in een effect.

Naast bovengenoemde evaluatiekaders en -instrumenten is er ook een heel palet aan monitors binnen IenW (bijv. Luchtvaartmonitor, Maritieme Monitor, Monitor NOVI. Er is een belangrijk verschil tussen het monitoren en het evalueren van beleid. Evalueren doet een monitor niet. Een monitor is gericht op het beschrijven en analyseren van ontwikkelingen met behulp van indicatoren. Dit vertelt ons iets of we vooruitgang boeken richting een doel of dat er moet worden bijgestuurd.

De wetenschappelijke kennis over bestaande en nieuwe wijzen voor beleidsevaluatie is zowel binnen als buiten het mobiliteitsterrein in ontwikkeling.

In de beleidsvorming en in wetenschappelijk onderzoek krijgen deze nieuwe evaluatiemethoden aandacht. De nieuwe wetenschappelijke inzichten over beleidsevaluatie zijn ontstaan om diverse redenen. Motieven voor innovatieve beleidsevaluatie vinden we in bepaalde ervaren tekortkomingen in de huidige manier van beleidsevaluatie of nieuwe beleidsvragen. Ook toenemende beleidscomplexiteit speelt een rol. De beleidscyclus van beleidsontwikkeling, beleidsuitvoering met projecten en maatregelen en een afsluitende beleidsevaluatie wordt vaak voorgesteld als een lineair proces. Een proces dat na uitvoering 'eindigt': een beleidsmaatregel X leidt tot doelstelling Y. Maar vaak is in de beleidspraktijk sprake van beleidscomplexiteit. Van der Knaap et al. (2020) wijzen erop dat veel overheidsbeleid, zoals bijvoorbeeld het verkeersveiligheidsbeleid, een meervoudigheid kent aan maatregelen, instrumenten, beoogde resultaten en te realiseren doelstellingen in plaats van een eenvoudig causaal verband als: een beleidsmaatregel X leidt tot doelstelling Y. Veranderingen in de beleidsomgeving van mobiliteit versterken de beleidscomplexiteit. De beleidsomgeving verandert door onder meer de toenemende complexiteit van de samenleving, door snelle (technologische) veranderingen en mondige burgers die zelf verantwoordelijkheid en initiatieven nemen.

Vertrekkend vanuit een aantal motieven die de behoefte aan innovatie duidelijk maken én de wetenschappelijke kennis is het doel van deze studie een *beeld te krijgen van de mogelijkheden voor innovatie in beleidsevaluatiemethoden binnen IenW, specifiek op het vlak van mobiliteitsbeleid.* De studie biedt inspiratie, voorbeelden en handvatten om de evaluatie van mobiliteitsbeleid in Nederland in de toekomst te verbeteren. De studie vormt een eerste stap om inzichtelijk te maken welke methoden er zijn en hoe zij, binnen of buiten het mobiliteitsdomein, worden toegepast.

Om een goed beeld te krijgen over innovatieve beleidsevaluatie biedt dit onderzoek:

1. Een beschrijving van een aantal **motieven voor innovatie in beleidsevaluatie**. De motieven beschrijven we vanuit de ontwikkelingen in de beleidsomgeving van IenW. Dit is hoofdzakelijk onderzocht met literatuuronderzoek (hoofdstuk 2) en vijf semigestructureerde interviews met experts (zie geraadpleegde bronnen voor namen en functies van de geïnterviewden).

2. Een **inventarisatie van innovatieve vormen van beleidsevaluatie** dat resulteert in een longlist met 20 innovatieve evaluatiemethoden met een beknopte en gestructureerde beschrijving (paragraaf 3.2 en bijlage 1).Voor deze inventarisatie hebben we gebruik gemaakt van:
   a. Literatuuronderzoek. Een startpunt voor het literatuuronderzoek lag in de evaluatiewebsite BetterEvaluation (2020), Videnet (2020), Platform 31 (2020) en PubliekeWaarden (2020). Veel bruikbare informatie is gevonden in het onderzoek van Terryn (2016), waarin onderzocht wordt hoe beleidsevaluatie een meer essentiële rol kan gaan spelen in de ruimtelijke planningscontext. Andere bronnen waren studies van andere departementen en PBL, zoals Ministerie van Financiën (2020), ministerie van Economische

Zaken en Klimaat (NSOB 2018), ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (Ministerie van Financiën, 2020) en het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL, 2019).

Ook heeft het ministerie van Financiën een interdepartementale werkgroep gevormd om een Toolbox beleidsevaluatiemethoden samen te stellen. De toolbox is begin 2021 gepubliceerd (www.toolboxbeleidsevaluaties.nl). De toolbox helpt bij het opzetten en uitvoeren van een beleidsevaluatie. De toolbox besteedt veel aandacht aan de keuzes naar een geschikte evaluatie- en dataverzamelingsmethoden aan de hand van een set van vragen (*fit-for-purpose*-benadering). De toolbox en eerdere versies hiervan waren voor de inventarisatie een relevante informatiebron[1].

b. Brainstorm**.** Een eerste inventarisatie van evaluatiemethoden is besproken in een brainstormsessie met KiM-collega's. Op basis hiervan is de lijst aangevuld.

c. Interviews**.** Op basis van een eerste literatuurverkenning, in combinatie met de brainstormsessie, zijn vijf semigestructureerde interviews met experts gehouden.

3. Een overzicht van de **belangrijkste ontwikkelingen in het vakgebied van beleidsevaluatie** van de afgelopen jaren. Dit doen we met literatuuronderzoek (paragraaf 3.1). Op basis hiervan leiden we **drie vormen van innovatieve beleidsevaluatie** af, namelijk incrementele innovatie, radicale innovatie en *best-of-both* (paragraaf 3.3).

4. **Verdieping** van een **aantal innovatieve evaluatiemethoden** met voorbeelden van toepassingen uit de praktijk. In hoofdstuk 4 geven we een nadere analyse van de volgende evaluatiemethoden: MKBA-dialoog, Multi-Actor Multi-Criteria Analyse, Lerende evaluatie, Participatieve Waarde Evaluatie, Publieke Waarde Scan en Qualitative Comparative Analysis in combinatie met Process Tracing. Deze evaluatiemethoden zijn gekozen omdat de toepassingen dicht tegen voor IenW relevante onderwerpen aanzitten of zijn al eens toegepast binnen IenW. Ook de wijze waarop informatie over de methode is gedocumenteerd speelde een rol. Dit verlaagt immers de drempel tot toekomstig gebruik van een methode.

5. Een aantal **suggesties voor vervolgonderzoek** en vervolgacties (hoofdstuk 5). Deze suggesties kunnen beleidsmakers die zich bezighouden met de beleidsevaluatie binnen mobiliteit inspireren.

[1] Proces tracing, Lerende Evaluatie, QCA en Outcome Mapping worden als onderzoeksmethoden in de Toolbox Beleidsevaluatie besproken en in de Longlist van dit onderzoek.

2 Motieven voor innovatieve beleidsevaluatie vanuit veranderende beleidsomgeving

Dit hoofdstuk beschrijft drie motieven voor innovatie in beleidsevaluatie voor IenW (paragraaf 2.2) Deze motieven beschrijven we vanuit ontwikkelingen in de beleidsomgeving van IenW, specifiek op het vlak van mobiliteitsbeleid (paragraaf 2.1).

2.1 Veranderende beleidsomgeving

De beleidsomgeving rond mobiliteit verandert en dit bepaalt het handelen van IenW. De basis van het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat draait om het inspelen op trends in de IenW beleidsomgeving. Wij onderscheiden op basis van (Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, 2015 en 2019) drie relevante ontwikkelingen in de beleidsomgeving:

a) **Ontwikkeling naar een energieke samenleving**. De verhouding tussen overheid en samenleving verandert (NSOB, 2014). Vanuit de samenleving is minder interesse in overheidsprojecten en de samenleving start in toenemende mate zelfstandig initiatieven. Hajer (2011) noemt dit de energieke samenleving. De samenleving biedt hierbij creativiteit en middelen om samen met de overheid te werken aan doelstellingen (Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, 2015). Een energieke samenleving vraagt om een energieke overheid (NSOB, 2004). De overheid betrekt de samenleving bij de zoektocht naar oplossingen en durft hierbij te experimenteren en nieuwe inzichten onderweg te laten ontstaan. Nederland verwacht van de overheid (Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, 2019): (1) een overheid die een onderzoekende houding aanneemt ten aanzien van nieuwe oplossingen en (2) een overheid die publieke waarden en condities bewaakt (consequenties voor duurzaamheid en veiligheid, toegankelijkheid, level playing field, zorgvuldig omgaan met publiek en privaat geld).

b) **Grotere databeschikbaarheid**. "Data zijn hard op weg om de nieuwe backbone van het mobiliteitssysteem te worden" (Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, 2019: 9). Data maakt bijvoorbeeld concepten zoals Mobility as a Service (MaaS) mogelijk en efficiëntere logistieke processen. Mobiliteitsdata zoals informatie over reizen (afstand, snelheid, aantal), het voertuigenpark, verkeersveiligheid, etc. bestaat zowel aan de kant van de overheid als van de samenleving. Digitalisering biedt mogelijkheden om data te analyseren en te gebruiken, wat zo de oplossingscapaciteit van de energieke samenleving kan vergroten (Hajer, 2011). Op basis van data kan sneller worden gekeken wat (niet) werkt.

c) **Andere positie Rijk t.o.v. andere overheden.** De afgelopen jaren hebben grote decentralisaties plaatsgevonden. Hierdoor zijn lokale overheden een sterkere bestuurslaag gaan vormen (Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat; 2015; Visser en Kansen, 2018). Daarnaast verschuiven meer bevoegdheden richting de Europese Unie. De Rijksoverheid moet een nieuwe positie innemen ten opzichte van medeoverheden en wordt van de Rijksoverheid gevraagd om efficiënter te opereren.

Visser en Kansen (2018) vertalen bovengenoemde drie ontwikkelingen in de beleidsomgeving naar drie opgaven voor IenW: (1) betrekken van burgers bij

mobiliteitsopgaven als deze opgaven vragen om een gedragsverandering, (2) samenwerken met andere overheden (3) omgaan met mobiliteitsinnovaties vanuit het bedrijfsleven. Samenwerking tussen overheden, bedrijfsleven en burger is ook een belangrijk kenmerk in het bovenstaande.

Bovengenoemde trends laten zien dat opgaven in toenemende mate worden opgepakt in samenwerking met andere partijen. De *Schets mobiliteit naar 2040: veilig, robuust en duurzaam* (Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, 2019) schrijft dat het in toenemende mate kiest voor een netwerkende en participerende aanpak van mobiliteitsopgaven (zie tabel 2.1 voor belangrijke kenmerken van de netwerkende en participerende overheid). Een aanpak op basis van gelijkwaardigheid en wederkerigheid waarin meer naar maatschappelijke voorkeuren en initiatieven wordt gekeken.

Tabel 2.1 **Vier perspectieven op de rol van de overheid. Bron: NSOB (2004).**

	Rechtmatige overheid	Presterende overheid	Netwerkende overheid	Participerende overheid
Doel-bepaling	Politieke primaat bij vaststelling publieke belangen	Politiek en bete-kenisgeving in afrekenbare prestatieafspraken	Maatschappelijk: vaststelling in overleg tussen partners in het netwerk	Burgers en bedrij-ven ontwikkelen maatschappelijke waarde
Rol van beleid	Politieke ambities naar regels, pro-cedures en inzet middelen	Politieke ambities naar manage-mentafspraken en te realiseren prestaties	Maatschappelijke voorkeuren naar onderling afge-stemde hande-lingspraktijken	Maatschappelijke initiatieven naar kaders en onder-steuning
Ambtenaar	Zorgvuldig, onpar-tijdig en integer	Resultaatgericht, klantbewust en doelmatig	Omgevingsbe-wust, responsief, samenwerkings-gericht	Ingehouden, be-heerst, voorzich-tig, verbindend
Organisatie van de overheid	Hiërarchisch, politiek primaat en ambtelijke loyaliteit	Doelen, resultaten en prestatieaf-spraken	Verbondenheid en afstemming met netwerk van ge-vestigde actoren	Prudentie, afstandelijkheid, bescheidenheid
Sturing	Rechten en plich-ten uitoefenen, bureaucratisch	Prestatieafspraken, doelen vaststellen	Compromissen en akkoorden sluiten met overlegpart-ners	Vanuit publieke doelen maar aan-sluiting zoekend bij maatschappe-lijk initiatief

2.2 Drie motieven voor innovatie in evaluatiemethoden

1. Moeilijkheden bij ex-post evaluaties van infrastructuurprojecten

Mede vanwege de voorschriften bij de MIRT procedures vinden regelmatig ex-ante evaluaties plaats bij infrastructuurprojecten. De situatie bij ex-post evaluaties is anders. Zo wordt bij infrastructuurprojecten weinig teruggekeken, gebeurt dit niet systematisch en niet op alle relevante aspecten[2]. We zien dit ook terug in een studie van de Algemene Rekenkamer (2013). Zij stelde vast dat 15 procent van de

[2] Dit geldt bijvoorbeeld niet voor programma's zoals Beter Benutten dat zowel ex-ante als ex-post is geëvalueerd.

beleidsuitgaven van IenW (toenmalig IenM) geëvalueerd wordt en dat van dit percentage van 25 procent daadwerkelijk de effectiviteit is vastgesteld. Uit veel beleidsdoorlichtingen zoals die van Luchtvaart (Decisio, 2016) of Scheepvaart en Havens (Berenschot, 2016) blijkt daarnaast dat het moeilijk is om ex-post de relatie tussen input (inzet van middelen), output (prestaties) en outcome (effecten) vast te stellen. Beleidsdoorlichtingen laten vaak zien dat op onderwerpen waar IenW actief is, haar invloed op outcome beperkt is of dat dit moeilijk meetbaar is.

Het gebrek aan animo voor ex-postevaluaties bij infrastructurele projecten kent vier hoofdoorzaken (Berveling et al., 2009):

1. Het ligt in de aard van beleidsmakers om bezig te zijn met de toekomst, niet met het verleden.
2. Vaak is vooraf een (te) optimistisch beeld van een project (*optimism bia*s). Dit leidt ertoe dat men zich later vaak verzet tegen alles dat het positieve beeld verstoort.
3. Praktische uitvoering is soms lastig. Projectdirecties kunnen direct 'na het knippen van het lint' worden opgeheven of door personeelsverloop, in combinatie met de lange doorlooptijden van infrastructuurprojecten, verdwijnt kennis en expertise.
4. Het is methodologisch lastig om effecten van projecten te isoleren.

Ons onderzoek brengt in kaart welk ex-post evaluatie-instrumentarium er is om bij bepaalde beleidsinterventies beter inzicht kunnen geven in de werking van beleid.

2. Mismatch tussen complexe evaluatievraagstukken in mobiliteit en evaluatie-instrumenten die zoeken naar alleen lineaire relaties en gebaseerd zijn op de aanname dat de overheid de sturende factor is. IenW kiest voor een netwerkende en participerende aanpak van de overheid (Min IenW, 2019). Het huidige evaluatie-instrumentarium bestaat vooral uit methoden van de rationeel-economische benadering (zie ook hoofdstuk 3). Deze benadering leunt op lineaire relaties en heeft als onderliggende aanname dat de overheid een sturende actor is. We zien een verschuiving richting de netwerkende en participerende overheid. Een netwerkende overheid zoekt de interactie met de samenleving op en stemt haar handelen daarmee af. De relatie tussen overheid en samenleving wordt door een participerende overheid omgekeerd ten op opzichte van de klassieke overheid. De overheid sluit zoveel mogelijk aan bij wat in de samenleving gebeurt en biedt kaders en ondersteuning. De verschuiving vraagt om een andere rol van de beleidsambtenaar. Deze wordt meer omgevingsbewust, samenwerkingsgericht en verbindend in plaats van een focus op prestatiesturing en doelmatigheid.

Het NSOB (2014) stelt een mismatch vast tussen de klassieke aanpak, de verschuiving naar de netwerkende en participerende overheid en de complexe vraagstukken. Bij complexe vraagstukken is vaak geen enkelvoudige causale relatie tussen beleid en effect. Bij de ontwikkeling van infrastructuur zien we dat dit complex is met een integraal karakter. Het kan niet los worden gezien van sociale, economische en ecologische ontwikkelingen. Vaak worden visieverhalen (of narratieven) belangrijker in de beleidsvorming.[3]

Complexiteit, integraliteit en het belang van omgevingsbewustzijn zien we ook terug in de *Schets mobiliteit naar 2040: veilig, robuust en duurzaam* (box 2.1)

[3] We zien deze visiebasis terug in de recente studie 'Travel transitions - How transport planners and policy makers can respond to shifting mobility trends' van Forum (ITF, 2021). De studie bepleit een overgang naar mobiliteitsbeleid op visie-basis ('Decide & Provide') in plaats van op prognosebasis ('Predict & Provide'). In de Decide & Provide aanpakt wordt een toekomstbeeld geschetst en pad hiernaartoe. Met de methode wordt beoogd beter om te gaan met onzekerheden.

Box 2.1 'Schets mobiliteit naar 2040'. Bron: Min IenW (2019).

"Het realiseren van onze ambitie vraagt om een nieuwe manier van denken over het organiseren van mobiliteit. De opgaven worden complexer en grijpen meer op elkaar in. Naast de aanleg van infrastructuur is extra inzet nodig op het in stand houden en het optimaler benutten van de bestaande infrastructuur. En meer naar de hele keten of goederenvervoercorridor (corridoraanpak) kijken. Het accent zal meer en meer liggen op een vraag gestuurde en gebiedsgerichte benadering: wat is de opgave in het gebied? Wat is de behoefte van de gebruiker?"(p.5.)

"Mobiliteitsopgaven worden complexer en grijpen steeds meer op elkaar in. Ze lopen door de verschillende schaalniveaus heen en raken aan andere ruimtelijk-fysieke opgaven, die vaak bij andere departementen of decentraal belegd zijn (bijv. woningbouw en stedelijke inrichting). Een goede samenwerking met de betrokken partijen is daarom een must." (p.37)

Het NSOB (2014) pleit ervoor om vanuit de complexe opgave een bijpassende evaluatiemethode te selecteren. We zien hierin een toegevoegde waarde van de inventarisatie in dit onderzoek. Het onderzoek vergroot de kennis over de diversiteit aan evaluatiemethoden die passen bij complexe opgaven.

3. Toenemend belang om te leren. Verantwoorden is het dominante motief bij beleidsevaluaties bij IenW welke gestoeld zijn op de rationeel-economische benadering (figuur 2.1). Uit de expertinterviews en gesprekken kwam naar voren dat binnen IenW behoefte is aan meer leren van beleidsevaluaties, naast het verantwoordingsargument. Dit laatste blijft belangrijk in de politiek-bestuurlijke context. Met de evaluatiemethoden die nu gangbaar zijn in mobiliteitsbeleid is beleidsleren zeker mogelijk, maar de behoefte aan evaluatiemethoden die meer nadruk op leren leggen groeit. Met beleidsleren sluit je beter aan bij de energieke samenleving.

Figuur 2.1 laat een spanning zien tussen leren en verantwoorden. De evaluatiemethoden uit de rationeel-economische benadering zijn vooral bruikbaar voor verantwoorden en in mindere mate voor beleidsleren. Het huidige evaluatie-instrumentarium bij IenW is gestoeld op deze rationeel-economische benadering. Evaluatiemethoden uit de constructivistische benadering zijn vooral bruikbaar voor beleidsleren en in mindere mate voor verantwoorden. Het ene motief hoeft het andere niet uit te sluiten. Berveling et al. (2009) tonen aan dat er wel degelijk van ex-post beleidsevaluaties van Nederlandse infrastructuurprojecten, opgezet voor het verantwoorden van de investering, valt te leren.

Leren vereist een bepaalde mate van openheid en ontvankelijkheid voor goede en minder goede lessen uit het verleden. Immers, partijen die eerlijk zijn, laten zien wat niet goed ging en daarmee lessen trekken voor de toekomst kunnen op een ander moment vanuit verantwoordingsoogpunt aangesproken en afgerekend worden op wat niet goed ging (NSOB, 2018). Vaak geldt een angst om beoordeeld te worden ('afrekenmechanisme') of blijkt het lastig om succesvolle aanpakken uit het verleden door te zetten of op te schalen.

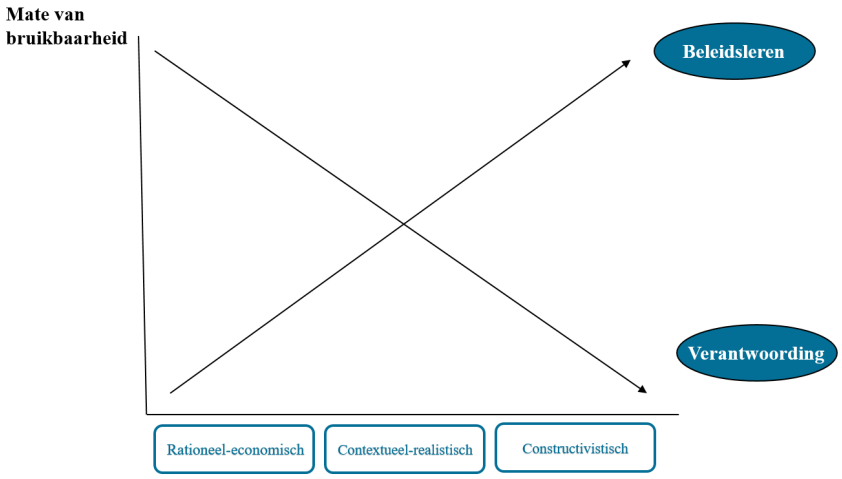

Figuur 2.1 Beleidsleren en verantwoorden

Het is mogelijk om de evaluatiemotieven leren en verantwoorden te combineren. Ons onderzoek laat zien dat veel methoden beiden als evaluatiemotief hebben.

3 Innovatieve beleidsevaluatie: naar een longlist

Dit hoofdstuk schetst in paragraaf 3.1 de ontwikkelingen die zijn geweest in het vakgebied van beleidsevaluatie. De paragraaf introduceert drie evaluatiebenaderingen. In paragraaf 3.2 beschrijven we de uitkomst van de inventarisatie van innovatieve methoden. De inventarisatie leidt tot een long list van 20 methoden. Paragraaf 3.3 introduceert drie vormen van innovatie in beleidsevaluatie. Deze drie vormen de opmaat naar hoofdstuk 4.

3.1 Ontwikkelingen in beleidsevaluatie door de tijd heen

Bij beleidsontwikkeling is inzicht in de werking van beleid de basis voor nieuwe beleidsdoelen of voor bijsturing. Beleidsevaluatie helpt bij dit inzicht. Beleidsevaluaties beoordelen het beleid: Doet de overheid de goede dingen en doet de overheid de dingen goed? In dit onderzoek wordt uitgegaan van de definitie van beleidsevaluatie van Scriven (2007) - een van de grondleggers van beleidsevaluatie als vakgebied - en Terryn (2016): *Beleidsevaluatie is een systematische bepaling van de waarde van beleid op basis van vastgelegde criteria, om relevante informatie te verschaffen in relatie tot een evaluatiemotief.*

Met '*in relatie tot evaluatiemotief*' is beleidsevaluatie meer dan alleen een systematische impactevaluatie, met als kern het waarderen van een beleidsdoel, resultaten van beleidsinstrumenten vast te stellen en deze te verantwoorden. Andere evaluatiemotieven spelen ook een rol. Op basis van Peuter en Pattyn (2016) onderscheiden we vier evaluatiemotieven:

1. *Besluitvormingsproces ondersteunen in de planningsfase van de beleidscyclus.* Hierbij spelen verschillende evaluatievragen een rol over bijvoorbeeld de uitvoerbaarheid en beleidsrelevantie voor men een beslissing neemt over de uitvoering. Het gaat vaak over het afwegen van verschillende beleidsinitiatieven (Terryn, 2016)
2. *Afleggen van verantwoording* over het gevoerde beleid. De Peuter & Pattyn (2016) bekijken dit zowel vanuit een managementoogpunt als democratisch perspectief. Zo bestaan er verschillende verantwoordingsrelaties: tussen parlement en regering, tussen overheid en burger en tussen ministeries en zelfstandige bestuursorganen.
3. *Verbeteren van implementatie van beleid.* Met een intern gerichte blik kijken we naar de wijze van beleidsuitvoering. Beleid wordt verbeterd zonder dat de doelstellingen ter discussie worden gesteld (de Peuter & Pattyn, 2016).
4. *Beleidsgericht leren*. Evaluaties kunnen een goed instrument zijn om lessen uit te trekken.

Evalueren van beleidsmaatregelen kan op meerdere momenten plaatsvinden, namelijk ex-ante, ex-durante en ex-post met elk een eigen nadruk qua evaluatiemotief. Ex-ante evaluaties vinden plaats voorafgaand aan de invoering van beleid tijdens de beleidsvoorbereiding. Ex-ante evaluatie sluit vooral aan bij het bovengenoemde eerste evaluatiemotief. Ex-durante evaluaties zijn evaluaties gedurende de beleidsuitvoering. Belangrijk motieven zijn om de implementatie van beleid te verbeteren, te leren door prestaties te meten tijdens de beleidsuitvoering en afleggen beleidsverantwoording (de Peuter & Pattyn, 2016). Ex-post evaluaties hebben verantwoording en/of leren als evaluatiemotief.

De focus van beleidsevaluatie is in de loop van de tijd regelmatig veranderd. Terryn (2016) beschrijft, geïnspireerd op het werk van Guba en Lincoln (1990), vier evaluatiegeneraties. De generaties hebben een eigen focus en zijn meestal een reactie op de voorgaande generatie. De vier generaties zijn:

1. *Monitoring/meten is weten*. In de 19e en 20e eeuw ontstaat een klassiek kwantitatieve benadering met een focus op de beoordeling en economische doorlichting van het beleid. In deze periode zijn de logica van beleidsbeslissingen en rechtmatigheid van overheidsuitgaven (financiële controle) de voornaamste criteria.

2. *Pragmatische en beschrijvende evaluatie*. Als reactie op de eerste generatie ontstaat vanaf de jaren 30 van de 20e eeuw een pragmatische benadering. Nadruk komt op meer systematische economische doorlichtingen en het goed in kaart brengen van de informatie. Dit onder invloed van publieke investeringen in infrastructuur. De MKBA doet in deze periode zijn intrede.

3. *Beoordelen/interpreteren*. In de jaren 1980 en 1990 komt meer nadruk op economische effecten. De benadering is prestatiegericht en wordt als de pragmatische en beschrijvende evaluatie uitgevoerd met kwantitatieve evaluatievormen. Het borduurt voort op de pragmatische en beschrijvende evaluatie met als aanvulling dat een oordeel wordt geveld over het beleid.

4. *Participatie, constructief, leren*. Vanaf 2000 wordt het zoeken naar consensus en het communicatieaspect in evaluatie belangrijker. Deze evaluatiegeneratie speelt in op de verschuiving van *government* naar *governance* en is gebaseerd op een sociaal-constructivistisch gedachtengoed (‘er bestaat niet één werkelijkheid’). Kenmerkend is, een grotere betrokkenheid van stakeholders en een combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve methoden.

Terryn (2016) beschrijft bovengenoemde ontwikkeling als een trend waarbij de inhoud steeds ruimer en complexer wordt. Beleidsevaluatie ontwikkelt van een klassieke kwantitatieve benadering naar een constructivistische benadering die vele verschillende evaluatie-elementen zoals meervoudigheid, dialoog en participatie meeneemt. De twee uiterste (klassiek-kwantitatief en constructivistisch -normatief of kwalitatief)) herkennen we in de evaluatiebenaderingen van Van der Knaap et al. (2020). Van der Knaap et al. (2020) onderscheiden er drie (tabel 3.1).

Tabel 3.1 Evaluatiebenaderingen (naar Van der Knaap et al., 2020)

	Rationeel-economisch	**Contextueel-realistisch**	**Constructivistisch**
Beleid	Planbaar, beheersbaar & gericht op doelbereik.	Interventies die interacties veroorzaken en zo veranderingen veroorzaken in maatschappelijke kwestie.	Veralgemenisering van evaluatieresultaten is niet mogelijk. Beleid krijgt betekenis in een specifieke context
Vraag	Heeft beleid effect?	Wat werkt in welke situatie voor wie?	Wat vinden betrokkenen van het beleid?
Actoren	Overheid is sturende actor en weegt in afwegingen belangen andere actoren mee (government)	Meerdere belanghebbenden met eigen standpunten	Beleid krijgt pas betekenis in perspectief van actoren. Overheid kan deze belangen niet meewegen. (governance)
Beleids-processen	Fasegewijs proces (voorbereiding, implementatie, evaluatie)	Verloopt in ronden en is grillig van karakter & contextafhankelijk	Cycli van dynamiek, stabiliteit en inertie
Evaluatiedoel	Voorspellen, vaststellen en verklaren van doeltreffendheid	Beschrijven en verklaren van uitkomsten vanuit de context; zoeken naar mechanismen	Verhogen van (wederzijds) inzicht in de betekenisgeving van actoren aan beleid
Onderzoeks-aanpak	Experimenteel, hypothetisch-deductief, kwantitatief, statistiek	Theoriegestuurd, zowel kwalitatief als kwantitatief.	Kwalitatief, interpretatief, participatief, begrijpen van percepties
Evaluatiemotief	Verantwoording	Verantwoorden en leren	Leren

Aan de ene kant is er de rationeel-economische benadering. Deze benadering is binnen de Rijksoverheid en IenW dominant en heeft als belangrijkste motief het verantwoorden van beleid. Een voordeel van deze klassiek-kwantitatieve benadering is dat het een duidelijke uitspraak geeft over de effectiviteit van beleid en dat uitspraken generaliseerbaar zijn naar een andere context (van der Knaap et al. 2020). Nadeel is echter dat het een simplificering van de werkelijkheid weergeeft en weinig ruimte laat voor meervoudigheid. De constructivistische benadering geeft wel ruimte voor deze meervoudigheid: wat vinden de betrokken van het beleid en zijn effecten en wat leren we hieruit? Een nadeel is dat evaluatie-uitkomsten worden aangemerkt als vrijblijvend en dat de uitkomsten context-afhankelijk zijn. Het is daarmee lastig om te leren over verschillende vraagstukken heen. De contextueel-realistische benadering zoekt een balans tussen beide benaderingen. Het combineert elementen uit de andere twee benaderingen. Net als bij rationeel-economisch is context-realistisch sterk theorie gericht (hypothetisch-deductief) waarbij hypothesen over het effect van beleid centraal staan. Het verschilt van rationeel-economisch omdat het niet draait om de vragen als 'werkt het beleid?' en 'is de interventie effectief?', maar de vraag 'welk beleid werkt via welke mechanisme, voor wie en onder welke omstandigheden?' (Van der Knaap et al., 2020).

3.2 Inventarisatie innovatieve evaluatiemethoden

In de afgelopen decennia zijn tal van ontwikkelingen geweest in het wetenschappelijk domein van beleidsevaluatie, zowel binnen als buiten het mobiliteitsveld. De wetenschap speelt in op ontevredenheid van beleidmakers en onderzoekers over de huidige methoden, ontwikkelingen in de samenleving, mogelijkheden die andere nieuwe onderzoeksmethoden uit andere wetenschapsvelden bieden en verbeterde informatiebeschikbaarheid.

Gegeven de motieven uit paragraaf 2.2 om te innoveren inventariseren we verschillende innovatieve evaluatiemethoden. De inventarisatie leidt tot een longlist van 20 evaluatiemethoden (zie box 3.1). De methoden zijn volgens een vaste indeling (zie box 3.2) uitgewerkt in bijlage 1.

Box 3.1 Evaluatiebenaderingen (naar Van der Knaap et al., 2020)

1.	Responsieve evaluatie	11.	Outcome mapping
2.	Lerende evaluatie	12.	Contribution analysis
3.	Opgavegericht evalueren	13.	Goal-free evaluation
4.	Qualitative comparative analysis	14.	Succes Case Method
5.	Publieke Waarde Scan	15.	Benchmarking
6.	Applied Syst. Programme Evaluation	16.	Delphi-techniek
7.	Multi Actor Multi Criteria analysis	17.	Planobjectivering
8.	Realistische evaluatie	18.	Social impact assessment
9.	Process tracing	19.	Participatieve Waarde Evaluatie
10.	Most significant change	20.	MKBA-dialoog

Box 3.2 Indeling uitwerking evaluatiemethoden in longlist

Beschrijving: toelichting op de werkwijze van de evaluatiemethode en achterliggende assumpties.

Link motieven voor innovatie: behoefte ex-post, complexiteit en behoefte leren

Fase in het beleidsproces: ex-ante, ex-durante en ex-post.

Evaluatiemotief/motieven: (1) Besluitvormingsproces ondersteunen in de planningsfase, (2) Afleggen van verantwoording, (3) Implementatie van beleid verbeteren en (4) Beleidsgericht leren.

Toepassing (domein, object en vraagstukken): We gaan in op de beleidsdomeinen waarbinnen de evaluatiemethode wordt toegepast, het evaluatie-object (beleidsprogramma, proces, project of instrument) en de evaluatievragen en de -context waarvoor de methode geschikt is.

Voorbeeldstudies: een overzicht van praktijktoepassingen van de evaluatiemethode in Nederland en soms in het buitenland.

Bronnen: een overzicht van relevante en deels geraadpleegde bronnen.

Doel van de inventarisatie is om een zo volledig mogelijk beeld te creëren van mogelijke innovatieve evaluatiemethoden binnen en buiten het mobiliteitsdomein. Volgend op definitie van beleidsevaluatie van Scriven (2007) uit paragraaf 3.1 zijn de methoden uit de inventarisatie '*systematisch'*. Dat wil zeggen: de methoden zijn vastgelegd met een bepaalde methodologie die wetenschappelijk verantwoord is. Bij voorkeur is er over gepubliceerd in wetenschappelijke tijdschriften. De methodes uit de longlist zijn ook '*innovatief'* omdat:

- zij (deels) tegemoet te komen aan de motieven voor vernieuwing binnen evaluatie van mobiliteitsbeleid (uit paragraaf 2.2): (1) praktische en methodologische moeilijkheden in de ex-post evaluatiepraktijk (2) de mismatch tussen de dominante rationeel-economische visie op beleidsevaluatie en

complexe evaluatievraagstukken en (3) de groeiende behoefte aan leren naast verantwoorden.
- zij nog niet of beperkt in Nederlands mobiliteitsonderzoek zijn toegepast.

Alle 20 evaluatiemethoden uit de long list zien beleidsleren als evaluatiemotief. Het belang van leren als evaluatiemotief kan wel variëren. Bij de Lerende evaluatie (2) wordt leren als even belangrijk gezien als verantwoorden. Process tracing (9) combineert ook de evaluatiemotieven leren en verantwoorden, maar met een nadruk op leren. De Multi Actor Multi Criteria analysis (7) -een aanvulling en verbetering van de Multi-Criteria Analyse (MCA)- is een veelgebruikt instrument als ondersteuning in het besluitvormingsproces, met leren als het tweede evaluatiemotief. De inventarisatie laat ook zien welk ex-post evaluatie-instrumentarium er is om bij beleidsinterventies inzicht te geven de werking van beleid. Contribution analysis (12), Goal-free evaluation (13), Succes Case Method (14) en Benchmarking (15) en Delphi-techniek (16) zijn evaluatiemethoden die enkel gericht zijn op ex-post evaluaties. Hun oorsprong en toepassingen liggen vooral in het sociale domein, politicologie en onderwijs. Toepassingen van deze methoden bij voor IenW relevante onderwerpen zijn niet gevonden.

Het merendeel van de evaluatiemethoden (1 t/m 4, 6 t/m 12, 16 en 18) vergroot de kennis over evaluatiemethoden die passen bij complexe opgaven. Hierin zien we wel verschillen in de grootte van de toepassingen (evaluatieobjecten). Bij (zeer) grote programma's met veel betrokken partijen die gaan over complexe mondiale trends (bijv. klimaatverandering of globaliseringen) is Applied Systematic Programme Evaluation (6) goed mogelijk. De Participatieve Waarde Evaluatie (19) wordt tot nu toe toegepast bij middelgrote projecten met relatief hoge budgetten, zoals het aardgasvrij maken van woningen. Lerende evaluatie (2) is ingezet bij de evaluatie van Lange Termijn Ambitie Rivieren in opdracht van IenW. Qualitative comparative analysis (QCA, 4) komt ook tegemoet aan complexiteit maar is ook toepasbaar bij kleinere evaluatie.

QCA is één van de evaluatiemethoden uit de inventarisatie die tegemoet komen aan alle drie motieven voor vernieuwing. Het vergelijkt casussen en onderzoekt de condities waaronder beleid wel of niet werkt. Het lijkt veelvuldig toegepast in mobiliteit gerelateerd onderzoek in Nederland de laatste jaren. Ook de lerende evaluatie (2) komt tegemoet aan de drie motieven. De evaluatie wordt al tijdens de ontwikkeling en de uitvoering van beleid uitgevoerd in plaats van alleen achteraf. Onderzoekers en partijen betrokken bij beleid werken samen. De opgedane kennis en inzichten worden direct gebruikt om het beleid bij te sturen. Deze methode is vooral relevant om de effectiviteit en werking van het beleid rondom complexe opgaven te evalueren. In Nederland wordt lerende evaluatie toegepast bij evaluatie van het Natuurpact. Een aantal evaluatiemethoden zijn ex-ante onderzoek, maar wel innovatief omdat zij slechts op kleine schaal zijn toepast in mobiliteit gerelateerd onderzoek zoals de MKBA dialoog. De methode is ontwikkeld en getest met een aantal mobiliteit gerelateerde MKBA-trajecten in Nederland.

3.3 Drie vormen van innovatie

Tabel 3.2 laat zien hoe een aantal van de 20 evaluatiemethoden uit de inventarisatie passen onder de eerdere geïntroduceerde evaluatiebenaderingen van Van der Knaap et al., (2020). Op basis van deze drie benaderingen introduceren wij drie vormen van innovatieve beleidsevaluatie, namelijk incrementele innovatie, radicale innovatie en 'best-of-both''. De evaluatiemethoden onderliggend aan de drie vormen van innovatie verschillen in 'radicaliteit'. In hoofdstuk 4 verdiepen we een aantal evaluatiemethoden met toepassingen uit de praktijk. We maken mede een selectie

op basis van mate van radicaliteit van de innovatie; uit elke vorm van innovatie zijn er één of twee uitwerkingen.

Tabel 3.2 Evaluatiebenaderingen (naar Van der Knaap et al., 2020)

	Rationeel-economisch	Contextueel-realistisch	Constructivistisch
Beleid	Planbaar, beheersbaar & gericht op doelbereik.	Interventies die interacties veroorzaken en zo veranderingen veroorzaken in maat-schappelijke kwestie.	Veralgemenisering van evaluatieresultaten is niet mogelijk. Beleid krijgt betekenis in een specifieke context
Vraag	Heeft beleid effect?	Wat werkt in welke situatie voor wie?	Wat vinden betrokkenen van het beleid?
Evaluatiemotief	Verantwoording	Verantwoorden en leren	Leren
Mogelijke methoden	MKBA, Effectenanalyse, Beleidsdoorlichting	Lerende evaluatie, QCA MAMCA, Contribution Analysis, Planobjectivering Social impact assessment, Participatieve waarde evaluatie, MKBA-dialoog ASPE-framework	Most Significant Change, Process Tracing, Outcome Mapping, Goal-free evaluation, Succes Case Method

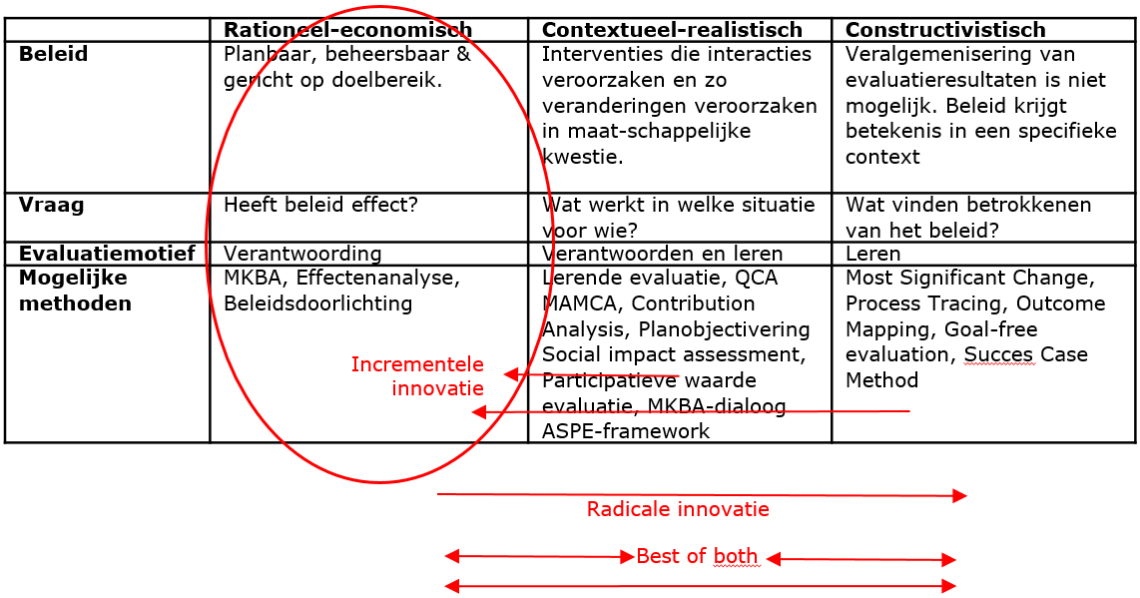

De drie vormen van innovatie zijn:

1. Incrementele innovatie. Hieronder vallen evaluatiemethoden die proberen om de gangbare rationeel-economische evaluatiemethoden van IenW te verbeteren of aan te vullen. Dit zijn onder meer de MKBA dialoog. De MKBA dialoog probeert de MKBA te verbeteren en aan te vullen door interventies gericht op het op het stimuleren en faciliteren van communicatie en vertrouwen tussen planeigenaren en MKBA-experts. Ook de Multi-Actor Multi-Criteria Analyse valt hier onder. Door participatie van meerdere stakeholders in het hele proces beoogd zij de Multi-Criteria Analyse (MCA) aan te vullen en te verbeteren. MAMCA kent vooral mobiliteitstoepassingen in ex-ante evaluaties in België.[4]

2. Radicale innovatie. Hieronder verstaan we evaluatiemethoden die verder weg staan van de gangbare evaluatiepraktijk binnen mobiliteitsbeleid. Het zijn methoden die vallen onder de contextueel-realistische of constructivistische benadering zoals QCA en Contribution Analysis. De inventarisatie leverden een aantal toepassingen op die dicht tegen voor IenW relevante onderwerpen zitten zoals de Evaluatie van het Natuurpact door Lerende evaluatie, Lange Termijn Ambitie Rivieren i.o.v. IenW m.b.v. Participatieve Waarde Evaluatie en de pilot Publieke Waarde Scan Circulaire Economie.

3. *Best-of-both* innovatie. Dit is innovatie door twee of meerdere methoden samen uit te voeren in een evaluatie. In de combinatie is aandacht hoe de

[4] Het is goed op te merken dat incrementele innovatie een voortdurend proces is. Incrementele innovatie hoeft niet altijd te eindigen in een nieuw geschreven systematiek zoals bijvoorbeeld de MKBA Dialoog of de MAMCA. Bestaande evaluatiemethoden zullen altijd onderwerp van discussie zijn of verbeterd worden op basis van nieuwe kennis of nieuwe ontwikkelingen. Een voorbeeld is het onderzoek van Visser en Wortelboer (2022) naar hoe het begrip brede welvaart kan worden gebruikt in ex-ante-evaluaties van mobiliteitsmaatregelen. Zij stellen dat aanvullende indicatoren voor de MKBA mogelijk zijn, zoals indicatoren rond de verdelingseffecten van mobiliteit en biodiversiteit.

methoden elkaar aanvullen. Combinaties kunnen worden gemaakt tussen methoden uit alle drie benaderingen. Wij werken één combinatie uit, namelijk QCA & Process Tracing (paragraaf 4.7).

Het volgende hoofdstuk verdiept de hierboven genoemde methoden met hun toepassing.

4 Verdieping methoden en toepassingen

4.1 Inleiding

Dit hoofdstuk verdiept een aantal evaluatiemethoden uit de inventarisatie met als vraag: Wat is interessant voor mobiliteitsbeleid? Bij de verdieping van de evaluatiemethoden geven we voorbeelden van toepassingen uit de praktijk. De toepassingen zitten dicht tegen voor IenW relevante onderwerpen aan of zijn al eens toegepast binnen IenW. De methoden die wij in dit hoofdstuk uitwerken, zijn ook gekozen op basis de beschikbaarheid van voor IenW relevante toepassingen. Ook de wijze waarop informatie over de methode is gedocumenteerd speelde een rol. Dit verlaagt immers de drempel tot toekomstig gebruik van een methode. De inventarisatie is niet bedoeld om te oordelen over de methoden. Methodes worden niet afgewogen op hun voor- en nadelen.

Dit hoofdstuk besteedt aandacht aan de MKBA dialoog (paragraaf 4.2) die probeert de MKBA te verbeteren en aan te vullen. Ook de Multi-Actor Multi-Criteria Analyse (MAMCA, paragraaf 4.3) komt aan bod. MAMCA is een aanvulling en verbetering van de Multi-Criteria Analyse (MCA). De MKBA dialoog en MAMCA zien wij als vormen van incrementele innovatie.

Vervolgens verdiepen we drie evaluatiemethoden die verder weg staan van de gangbare evaluatiepraktijk binnen mobiliteitsbeleid, maar wel een toepassing binnen mobiliteitsbeleid kennen (radicale innovatie). Dit zijn Lerende evaluatie met de toepassing Evaluatie Natuurpact PBL (paragraaf 4.4), Participatieve Waarde Evaluatie met de toepassing in Lange Termijn Ambitie Rivieren i.o.v. IenW (paragraaf 4.5) en de Publieke Waarde Scan toegepast in de Pilot PWS Circulaire Economie in opdracht van IenW (paragraaf 4.6)

Paragraaf 4.7 diept, onder de noemer *best-of-both, de* combinatie van QCA met Process Tracing uit.

4.2 MKBA dialoog

De MKBA-dialoog is ontwikkeld door Beukers (2015). In haar onderzoek heeft zij procesmatige knelpunten in het MKBA-proces geïdentificeerd die worden ervaren door planeigenaren en MKBA-analisten bij complexe integrale ruimtelijk-infrastructurele plannen. De ervaren knelpunten hebben te maken met (1) wantrouwen tussen planeigenaren en MKBA-analisten naar elkaar, de MKBA en het plan (2) gebrekkige onderlinge communicatie: te laat, te weinig en te weinig gestructureerd (3) het gebruik van de MKBA als oordelend instrument, terwijl een lerend gebruik gewenst is (Beukers, 2015).

Voor het evalueren van integrale plannen is het daarom nodig om vroeg in het planproces een voortdurende dialoog te organiseren tussen de verschillende typen kennis (technisch en niet-technisch, impliciet en expliciet) en experts (verschillende typen professionals en leken) (Beukers, Bertolini, Te Brömmelstroet, 2013). Gebaseerd op inzichten uit het domein van ‘organizational learning’ en ‘communicative planning’ met communicatie en vertrouwen als centrale concepten stelt Beukers (2015) vijf interventies. Met deze interventies wordt geprobeerd de MKBA op te zetten als een leerproces.

De vijf interventies zijn:

1. Creëer ruimte voor ontmoeting.
2. Deel en bespreek het plan en de MKBA gezamenlijk en gelijktijdig.

3. Wees voorbereid op deze ontmoeting.
4. Laat de interactie begeleiden door een moderator.
5. Gebruik een discussiemiddel (schetsen, storyboards, rollenspel) waardoor duidelijk wordt dat het plan en de analyse 'werk in ontwikkeling' zijn.

De vijf interventies uit de theorie zijn getest in twee experimentele case studies (gebiedsontwikkeling OV knooppunten Amsterdam en Tweede tramverbinding regio Utrecht) en ex-post case studies (MKBA proces van de ontwikkeling van Schiphol en de zeesluis IJmuiden). De case studies van Beukers (2015) bevestigen dat de interventies de communicatie en vertrouwen beïnvloeden. De studie toont echter ook aan dat een goed niveau van communicatie en vertrouwen kan worden bereikt zonder een gerichte communicatie strategie, bijvoorbeeld door een gedeeld gevoel van urgentie of politieke druk. De MKBA-dialoog vraagt om maatwerk en nog meer ervaring.

4.3 Multi-Actor Multi-Criteria Analyse (MAMCA)

De Multi-Actor Multi-Criteria Analysis (MAMCA) is een variant op de Multi-Criteria Analyse (MCA). De MCA is een evaluatiemethode waarbij een beleidsalternatieven systematisch worden gewogen op hun effecten. In tegenstelling tot een MKBA drukt een MCA niet alle effecten in geld uit en hanteert het meerdere criteria waar een gewicht en belang aan wordt toegekend. De traditionele MCA kent geen stakeholderparticipatie. Ee MAMCA komt tegemoet aan de behoefte aan meer participatie van meerdere stakeholders in het hele proces. Het betrekken van stakeholders heeft als voordeel dat het kan leiden tot een grotere aanvaarding, betrokkenheid en robuustheid van het resultaat. Een belangrijk evaluatiemotief is dan ook het ondersteunen van een besluitvormingsproces.

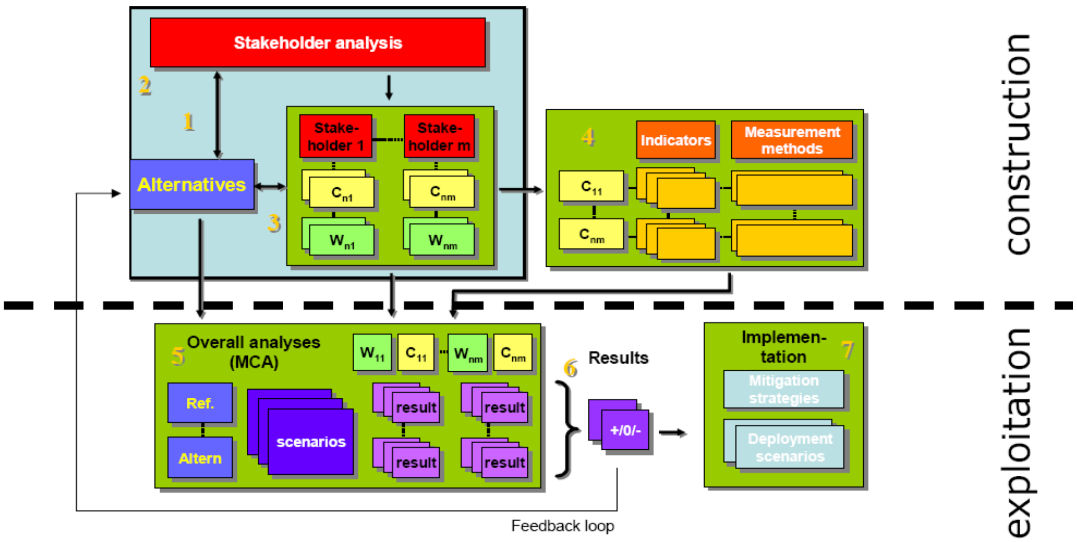

Figuur 4.1 **Schematische weergave werkwijze MAMCA. Bron: Macharis (2004)**

Figuur 4.1 geeft de werkwijze van de MAMCA schematisch weer. De MAMCA bestaat uit twee fasen. De eerste fase (*construction*) verzamelt de nodige informatie in de volgende stappen:

1. Probleemdefinitie en identificeren van de alternatieven of scenario's.
2. Stakeholder-analyse.
3. Stakeholders identificeren criteria of doelstellingen en kennen hieraan gewichten toe.
4. Selecteren indicatoren voor elk criterium. Met de indicatoren kunnen de verschillende scenario's gescoord worden. Dit kan op een kwantitatieve of kwalitatieve manier.

In de tweede fase, de synthetische (exploitatie-)fase, worden alle doelstellingen geaggregeerd. Dit gebeurt met de volgende stappen:

5. Opstellen globale evaluatiematrix opgesteld en uitgerekend. De matrix aggregeert de bijdrage van ieder alternatief aan de doelstellingen van de stakeholders.
6. Keuze of rangschikking van de verschillende alternatieven door het toepassen van een multi-criteria-analyse techniek. Op deze wijzen worden de sterktes en de zwaktes van de alternatieven geïllustreerd. Eventueel kan een gevoeligheidsanalyse worden toegepast om de stabiliteit van het resultaat te testen.
7. Effectieve implementatie of beleidskeuze.

MAMCA is ontwikkeld door de Vrije Universiteit (Macharis, 2000; 2004). De methode wordt vaak toegepast bij ex-ante evaluaties en beperkt bij ex-post. MAMCA kent vooral mobiliteitstoepassingen in ex-ante evaluaties in België rond bijv. voertuigtechnieken zoals adaptive cruise control, intelligentie snelheidsadaptatie, bestuurdersmonitoringssystemen en navigatiesystemen (Steunpunt Mobiliteit & Openbare werken, 2009). Box 4.1 geeft een toepassing van een MAMCA van een light-railnetwerk in de regio Klein-Brabant (België). Een light railnetwerk heeft grote economische, sociale, ecologische en ruimtelijke effecten. Dit benadrukt volgens de onderzoekers het belang van stakeholder-participatie.

Box 4.1 **Light-railnetwerk in de regio Klein-Brabant (Vlaanderen). Bron: Hollevoet, J., De Witte, A., & Macharis, C. (sd), bewerkt.**

Binnen deze MAMCA is ex-ante geëvalueerd hoe verschillende stakeholders, die een belang hebben binnen een toekomstig light-railnetwerk in de regio Klein-Brabant, zich kunnen vinden in drie voorgestelde scenario's (een infrastructuurgebonden scenario, een vraagvolgend scenario en een ruimtelijk gestuurd scenario). Deze analyse bracht aan het licht dat tal van stakeholders betrokken zijn bij een nieuw regionaal OV-systeem en dat ze tal van (vaak verschillende) doelstellingen hebben bij de uitwerking ervan. Onderstaande figuur geeft dit goed weer.

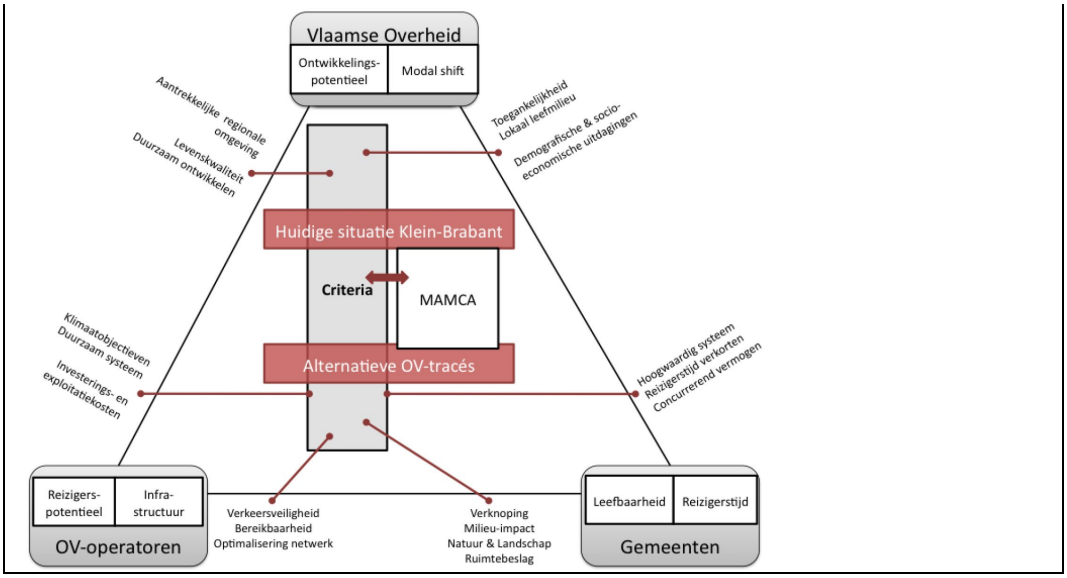

4.4 Lerende evaluatie

Lerende evaluatie gaat over de bijdrage van beleidsinterventies aan het beoogde beleidsleren én de samenwerking tussen betrokkenen (Van Der Meer & Edelenbos, 2006). Relevante stakeholders worden actief betrokken bij deze ex-durante methode. Een doel is om opgedane inzichten direct te gebruiken om beleid bij te sturen (PBL, 2017). Een ander doel van lerende evaluatie is het komen tot co-gecreëerde en sociaal-robuuste kennis (Van Veen et al., 2016; Verwoerd et al., 2017).

Een lerende evaluatie is daarmee geen methode die 'kant en klaar' kan worden toegepast. Het kent een verscheidenheid aan tussenvormen waarmee het mogelijk is om meer of minder accent te leggen op leren of verantwoorden. Een lerende evaluatie biedt uitkomst bij evaluatieobjecten met een hoge complexiteit zoals grote programma's (PBL, 2017). Deze objecten laten zich kenmerken door een multi-level, multi-actor en multi-sector beleidsomgeving en vaak in combinatie met ecologische, sociale en economische aspecten. Lerend evalueren wordt, ondanks dat het relatief nieuw is, in Nederland op een aantal plekken toegepast.

Een toepassing is de evaluatie van het Natuurpact (box 4.2). Het Natuurpact is het sluitstuk van de decentralisatie van natuurbeleid (PBL, 2020). Verantwoording en de behoefte om te leren van de nieuwe situatie speelden een belangrijke rol bij deze evaluatie. Lerende evaluatie bood verder uitkomst omdat doelen niet concreet (SMART) zijn geformuleerd (PBL, 2017). Wanneer doelen niet concreet zijn geformuleerd is het erg lastig om primair op doelbereik te evalueren. Dit is ook vaak het geval als het beleid nieuw is.

Box 4.2 Lerende evaluatie Natuurpact. Bron: PBL (2020: p. 21)

Natuurpact bevat afspraken over het gedecentraliseerde natuurbeleid in Nederland

Natuurpact bevat afspraken over het gedecentraliseerde natuurbeleid in Nederland Het Rijk en de provincies hebben hun onderhandelingen over de decentralisatie van het natuurbeleid met de bestuurlijke afspraken in het Natuurpact in 2013 beslecht. Met hun handtekeningen onder dit document hebben het Rijk en de provincies de afspraken bekrachtigd over de ambities en financiering van het Nederlandse natuurbeleid tot en met 2027. De drie hoofdambities die ze hierbij overeenkwamen zijn 1) het verbeteren van de biodiversiteit, 2) het versterken van de

maatschappelijke betrokkenheid bij natuur en 3) het versterken van de relatie tussen natuur en economie. Ze hebben daarbij onder andere afgesproken een netwerk van natuurgebieden af te ronden in 2027: het Natuurnetwerk Nederland. Provincies zullen daarvoor het bestaande netwerk vergroten door 80.000 hectare nieuwe natuur in te richten en maatregelen te laten treffen om de natuurkwaliteit in dit netwerk te behouden en te verbeteren. Het Rijk en de provincies hebben in 2013 in het Natuurpact afspraken gemaakt over de ambities en financiering van het Natuurbeleid.

Rijk en provincies hebben gevraagd om een lerende evaluatie van Natuurpact

Rijk en provincies hebben gevraagd om een lerende evaluatie van Natuurpact. Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) en het Interprovinciaal Overleg (IPO) hebben het Planbureau voor Leefomgeving (PBL) gevraagd het beleid dat voortkomt uit het Natuurpact driejaarlijks te evalueren tot 2028. Het PBL heeft samen met Wageningen University & Research (WUR) en met bijdragen van de Vrije Universiteit (VU) dit onderzoek uitgevoerd als een 'lerende evaluatie'. Het Rijk en de provincies willen graag reflecteren op de ervaringen in het natuurbeleid, omdat er veel te leren valt in de nieuwe bestuurlijke context na de decentralisatie. Bovendien is de opgave voor de Europese natuurdoelen groot en hebben Rijk en provincies nog veel vragen over hoe ze de samenleving meer bij het natuurbeleid kunnen betrekken. Lerend evalueren betekent dat de onderzoekers samen met provincies, Rijk en hun partners de vragen hebben geformuleerd, gegevens hebben verzameld, de analyse en interpretatie hiervan hebben besproken en samen handelingsopties hebben opgesteld. Het PBL is eindverantwoordelijk voor de opdrachtformulering, uitvoering en resultaten van het onderzoek. Hiermee is de onafhankelijkheid van het onderzoek gewaarborgd. Door dit onderzoek tijdens de beleidsontwikkeling en -uitvoering te doen zijn de inzichten ook meteen beschikbaar voor de betrokkenen en kunnen ze – waar nodig – er meteen mee aan de slag.

De reacties op de lerende evaluatie van het Natuurpact waren positief. Het heeft geleid tot betere afstemming tussen het onderzoek en de informatiebehoefte van de beleidspraktijk. Het evaluatieonderzoek verbetert ook door de inbreng van praktijkkennis. Bij de evaluatie van het Natuurpact vormden de provincies de beoogde gebruikers. Zij stonden voorafgaand sceptisch tegenover de evaluatie. De provincies zijn actief betrokken bij de evaluatie. Hiervoor zijn PBL en WUR allereerst gaan verkennen wat de provincies als kansen en bedreigingen zagen voor de evaluatie. Daarnaast zijn het PBL en WUR op zoek gegaan naar ambassadeurs voor de lerende evaluatie binnen provincies die positief stonden tegenover de evaluatie en aanzien hadden binnen provincies. Verder kregen provincies direct een actieve rol binnen de evaluatie. Hierbij mochten zij zelf vertegenwoordigers aanwijzen voor deelname aan de evaluatie, verstrekken van informatie en deelname aan werk- en leersessies. Al deze stappen zorgden voor een gevoel van eigenaarschap en actieve betrokkenheid van provincies bij de evaluatie (Folkert et al., 2018).

Stakeholders in lerende evaluatie zijn de primaire gebruikers, de beoogde gebruikers van de evaluatie-uitkomsten en externe stakeholders (burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties) (Van Veen et al., 2016). Één van de doelen van een lerende evaluatie is om te komen tot een gemeenschappelijke kennisbasis voor de stakeholders.

Per fase kunnen stakeholders een verschillende rol hebben: van passief tot actief. Tabel 4.1 geeft een overzicht van stakeholdersbetrokkenheid per fase.

Tabel 4.1 Stakeholdersbetrokkenheid per onderzoeksfase (naar Verwoerd et al., 2017)

Stakeholderbetrokkenheid **Onderzoeksfase**	**Laag** **(nadruk op verantwoording)**	**Tussenweg**	**Hoog** **(nadruk op leren)**
Fase 1: Bepalen van evaluatiedoelen en -methoden	Bepaald door evaluatoren	Stakeholders worden geraadpleegd, bepaald door evaluatoren	Stakeholders en evaluatoren bepalen in gezamenlijkheid
Fase 2: Datacollectie	Passieve stakeholders (informatiebron)	Stakeholders worden geraadpleegd, actief aanleveren van data	Data is in gezamenlijkheid verzameld
Fase 3: Data-analyse en interpretatie van de bevindingen	Ontvangen van resultaten	Feedback geven op resultaten	Feedback geven op resultaten, in gezamenlijkheid interpreteren en conclusies trekken
Fase 4: verspreiden van de evaluatieresultaten	Ontvangen van rapportage, evaluatoren zijn zender	Visie van betrokken stakeholders is zichtbaar (verhalen verwerkt in rapportage), evaluatoren zijn zender	Gezamenlijk schrijven van rapportage (evaluatoren en stakeholders zijn beide zenders)

Note: In rood de ervaren betrokkenheid bij Natuurpact

In de lerende evaluatie van het Natuurpact heeft men gevraagd aan betrokken stakeholders hoe zij de betrokkenheid per fase hebben ervaren (Verwoerd et al., 2017). De rood gemarkeerde vakken geven aan hoe men de betrokkenheid ervoeren tijdens die fase. Gedurende fase 1 ervoeren betrokken stakeholders en evaluatoren een spanning tussen enerzijds de wetenschappelijke onafhankelijkheid en het betrekken van stakeholders bij het bepalen van doelen en methoden. Deze zijn grotendeels bepaald door evaluatoren, waar betrokken stakeholders graag meer inspraak wilden om het beter af te stellen op de beleidspraktijk (Verwoerd, et al., 2017). De tweede fase werden betrokken stakeholders geraadpleegd en leverden zij actief data aan evaluatoren. De derde fase werd door betrokken stakeholders ervaren als het meest participatief, wat leidde tot concrete acties en gezamenlijke ideeën van stakeholders over vervolgstappen. De vierde fase was het minst participatief. Dit werd echter door zowel betrokken stakeholders als evaluatoren positief ervaren. Dit heeft namelijk als strategisch voordeel dat de onafhankelijke status van het rapport wordt gewaarborgd (Verwoerd et al., 2017). Al met al laat dit zien dat stakeholdersbetrokkenheid niet constant maximaal hoeft te zijn. Men kan ervoor kiezen dit wel te doen, maar een lerende evaluatie met momenten van minder participatie hoeft geen probleem te zijn. Zo werd bijvoorbeeld de lage betrokkenheid in fase 4 positief ervaren door nagenoeg alle betrokken stakeholders en evaluatoren.

4.5 Participatieve Waarde Evaluatie (PWE)

Participatieve Waarde Evaluatie (PWE) is zowel een methode voor beleidsevaluatie als een instrument dat (massa)participatie van burgers mogelijk maakt. In de PWE

maken deelnemers in een survey c.q. experiment een keuze tussen een aantal mogelijke beleidsopties. Vooraf is er een restrictie vastgesteld (bijv. een duurzaamheidsdoelstelling of een maximum budget) en zijn de effecten van de beleidsopties bekend. Deelnemers maken hun keuze binnen de restrictie (TU Delft, 2021). PWE is ontwikkeld door onderzoekers van de TU Delft, de VU Amsterdam en ITS Leeds.

PWE komt tegemoet aan de behoefte aan een grotere rol van participatie in beleidsevaluatie. PWE ondersteunt in de besluitvorming en kan ook vanuit verantwoordings- en legitimiteitsoogpunt relevant zijn. Daarnaast biedt het handvaten om te kunnen leren van beleid, omdat het inzicht geeft in de allocatiewensen van participanten. PWE komt vooral voort uit kritiek op de betalingsbereidheidsbenadering (Willingness To Pay) (zie bijv. Mouter et al.,2018) . De betalingsbereidheidsbenadering is het belangrijkste uitgangspunt om de welvaartseffecten van beleid te meten in MKBA's. Het uitgangspunt bestaat eruit dat welvaartseffecten van overheidsbeleid kunnen worden afgeleid vanuit (fictieve) keuzes die Nederlanders maken met hun private middelen (o.a. netto inkomen) als consument. Hierop hebben de ontwikkelaars van PWE kritiek en stellen hier de allocatiebenadering tegenover: "Wanneer de overheid wil weten hoe belastinggeld moet worden besteed om ervoor te zorgen dat de welvaart van individuen wordt geoptimaliseerd, dan kan deze vraag direct aan het individu worden gesteld (Mouter et al., 2018: 13)."

De onderzoekers van bovengenoemde universiteiten hebben PWE toegepast rond verschillende onderwerpen. De website Participatieve Waarde Evaluatie (TU Delft, 2021) noemt cases zoals: vorm van Corona-app, versoepelingen Coronamaatregelen, maatregelen rond Nederlands klimaatbeleid, infrastructuurprojecten in Vervoerregio Amsterdam en de Lange Termijn Ambitie Rivieren. Deze laatste toepassing werken wij uit in box 4.3.

Box 4.3 PWE voor Lange Termijn Ambitie Rivieren. Bron: Mouter et al. (2018), bewerkt KiM.

Op verzoek van het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat is een Participatieve Waarde Evaluatie (PWE) uitgevoerd naar de voorkeuren van Nederlanders over (effecten van) rivierverruimingsmaatregelen en dijkversterkingen te meten in het kader van de Lange Termijn Ambitie Rivieren. In deze PWE kozen respondenten voor vier locaties langs de Waal (Werkendam, Sleeuwijk, Gendtse Waard en Oosterhout) tussen twee varianten om de waterveiligheidsnormen te halen, namelijk:

1. dijkversterking

2. combinatie tussen dijkversterking en rivierverruiming

De eerste optie is goedkoper. De tweede optie draagt bij aan de ontwikkeling van natuur en recreatie. De deelnemers konden een **budget** van 700 miljoen euro alloceren. De deelnemers kozen één van de twee opties voor de vier locaties. Als ze budget over hadden, konden zij dit besteden aan andere projecten (wegprojecten, projecten die waterschade voorkomen of projecten die extra bescherming bieden tegen overstromingen). In totaal namen 2,900 Nederlanders deel. Een deel (937) is gerekruteerd in het Waalgebied.

Een eerste resultaat van dit onderzoek is dat op alle vier de locaties de respondenten kozen voor 'combinatie tussen dijkversterking en rivierverruiming' kiest. Respondenten die wel en niet in het Waalgebied wonen maken nagenoeg dezelfde keuzes.

De keuzes van respondenten zijn op een **kwantitatieve manier** geanalyseerd met keuzemodellen. Hiermee kan de beste portfolio aan projecten – de portfolio die het meeste maatschappelijk nut oplevert volgens de keuzes van de respondenten– worden vastgesteld.

Omdat de variant 2 bijdraagt aan de ontwikkeling van biodiversiteit/natuur hebben respondenten een voorkeur voor deze optie. Dit laat de analyse zien. Ook het positieve effect op recreatie is een belangrijke reden voor de voorkeur aan de combinatievariant. De beste portfolio van projecten is een portfolio waarin op alle vier de locaties is gekozen voor de 'combinatie dijkversterking en rivierverruiming'. Een ander resultaat is dat een groot wegenproject (A2 't Vonderen-Kerensheide) in geen van de top 10 portfolio's is opgenomen.

Nadat respondenten hun selectie van projecten hadden gemaakt, werd aan hen gevraagd om per geselecteerd project hun keuze te motiveren. De twee experimenten leverden ongeveer 10.000 motivaties op. Deze motivaties zijn handmatig gecodeerd en in verschillende categorieën ingedeeld. De **kwalitatieve resultaten** bevestigen dat biodiversiteit en recreatie belangrijke factoren zijn in de keuze van respondenten. Een andere observatie is dat de voorkeur van respondenten voor de 'combinatie van dijkversterking en rivierverruiming' afneemt wanneer bewoners overlast ervaren van de combinatievariant

Aan het eind van het experiment hebben we aan respondenten gevraagd om het **experiment** te **scoren** op vier criteria. De evaluaties van respondenten zijn zeer positief.

Een PWE levert vier typen informatie op:

1. Beschrijvende informatie over het aantal keren dat een beleidsoptie is gekozen door deelnemers.
2. Analyse over hoe respondenten kenmerken van de projecten waarderen m.b.v. het economische model.
3. Optimale portfolio aan projecten als uitkomst van het op basis van de keuzes van respondenten geschatte keuzemodel
4. Kwalitatieve motivaties van respondenten voor de keuzes die zij hebben gemaakt.

TU Delft (2021) ziet de lage drempel en het grote bereik voor participatie als sterk punt van de PWE. Deelname aan een PWE doen burgers vanachter hun PC en kost gemiddeld 20 tot 30 minuten. Participatie van een grote groep burgers kan er ook voor zorgen dat de uitkomst ook breder gedragen wordt.

4.6 Publieke Waarde Scan (PWS)

De Publieke Waarde Scan is geïnspireerd op het werk van Mark Moore, de grondlegger van de Publieke Waarde Theorie. Moore (2015) stelt dat een overheid maatschappelijke meerwaarde moet produceren, anders verliest de overheid op den duur haar legitimiteit. Hiertoe introduceert hij een zogenaamde strategische driehoek waarmee je beleid van een overheidsorganisatie kunt beoordelen:

- Publieke toegevoegde waarde
- Legitimiteit & ondersteuning
- Operationele capaciteit

Met de Publieke Waarde Theorie zet Moore zich af tegen het New Public Management. Dit ziet de 'markt' als voorbeeld voor sturing binnen de overheid met als centrale aspecten: meetbare prestaties, kostenefficiëntie en 'de burger als klant'. Moore (1995) stelt dat burgers eerlijk moeten worden behandeld en dat zij krijgen wat rechtvaardig is. Een overheid zou er niet gericht op moeten zijn om individuele burgers blij te maken, maar om via een democratisch proces toegevoegde waarde voor de maatschappij te creëren. Volgens Van Geest en Teesink (2017) past deze vorm evaluatie goed in een beleidsomgeving die verandert door decentralisatie, een nieuwe Omgevingswet, digitale innovaties en verschuivende maatschappelijke verhoudingen.

Publieke Waarde Scan kent als 'Public Value Framework' vooral toepassingen bij ministeries in het Verenigd Koninkrijk (HM Treasury, 2019). Het framework wordt momenteel breed toegepast bij alle departementen. In Nederland is in het kader van de Operatie Inzicht in Kwaliteit door een interdepartementale werkgroep onder leiding van Financiën een Publieke Waarde Scan (PWS) ontwikkeld. In 2020 zijn de eerste twee PWS-pilots (Circulaire Economie door IenW en Verklaring Omtrent Gedrag door JenV) afgerond.

In de Pilot PWS Circulaire Economie staat de volgende vraag centraal: Doe je er alles aan om de verwachte toegevoegde waarde van het beleid zo groot mogelijk te maken? Met deze centrale vraag staat in de ex-post evaluatie de manier van werken centraal en het stimuleren van het continu verbeteren van een specifiek beleidsveld in plaats van kun je bewijzen dat het beleid doeltreffend en doelmatig is geweest? Hierbij valt te denken aan in hoeverre er een logische beleidstheorie is, relevante stakeholders zijn aangehaakt en een goede monitoring- en evaluatiecyclus is ingericht. De PWS vervangt overigens niet de verplichting tot het periodiek rapporteren over het inzicht in doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid (MinFin,2021). De PWS Circulaire Economie kent, geïnspireerd op de strategische driehoek van Moore, vier verschillende 'lenzen': (A) waardecreatie, (B) uitvoeringscapaciteit, (C) draagvlak & legitimiteit en (D) toekomstbestendigheid. De lenzen zijn onderverdeeld in een aantal hoofdvragen (figuur 4.2).

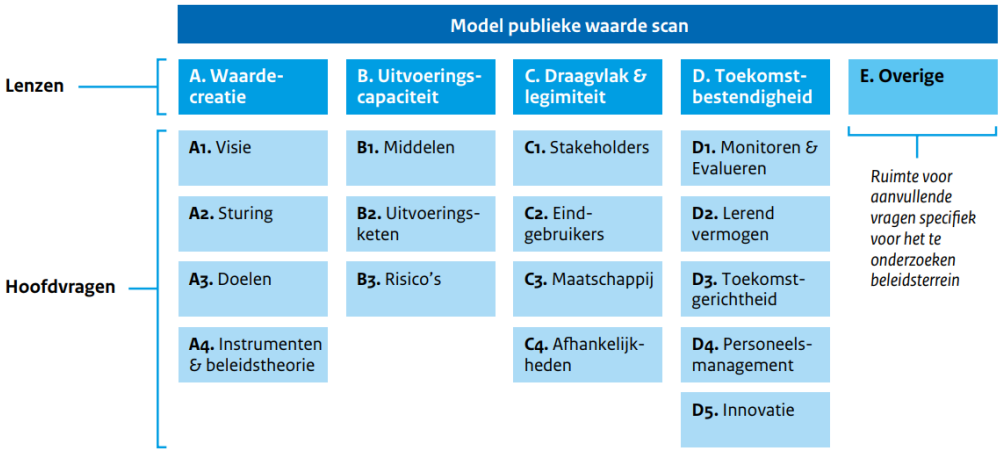

Figuur 4.2 **Overzicht Publieke Waarde Scan. Bron: IenW (2020).**

Elke lens kent 3 tot 5 hoofdvragen om een oordeel te kunnen vormen in hoeverre de werkwijze van het beleidsterrein goed is ingericht (figuur 4.2). Over elk van de hoofdvragen wordt op een vierpuntschaal een oordeel gevormd.

a. Donkergroen: het beleidsterrein is op dit gebied een voorbeeld voor anderen. Realistisch gezien zijn er geen relevante verbeterideeën te verzinnen.
b. Lichtgroen: het beleidsterrein heeft deze activiteiten naar de beschikbare mogelijkheden goed op orde. Er is ruimte voor verbetering, maar dit past in een ontwikkeling van 'goed' naar 'beter'.
c. Oranje: het beleidsterrein werkt aan deze activiteiten, maar naar de beschikbare mogelijkheden kan dat beter. Naast positieve aspecten zijn ook meerdere verbeterin gen mogelijk, of enkele grote verbeteringen
d. Rood: het beleidsterrein voert deze activiteit niet of zeer beperkt uit, terwijl dit wel beter zou kunnen.

Om antwoord te geven op de hoofdvragen maakt deze PWS gebruik van kwalitatieve als kwantitatieve methoden. Het oordeel is geen doel, maar vooral een middel om scherpte te krijgen in discussies over goede voorbeelden en verbeterpotentieel. Vervolgens wordt over elk van de hoofdvragen een uitspraak gedaan over de zekerheid van beoordeling (zie figuur 4.3).

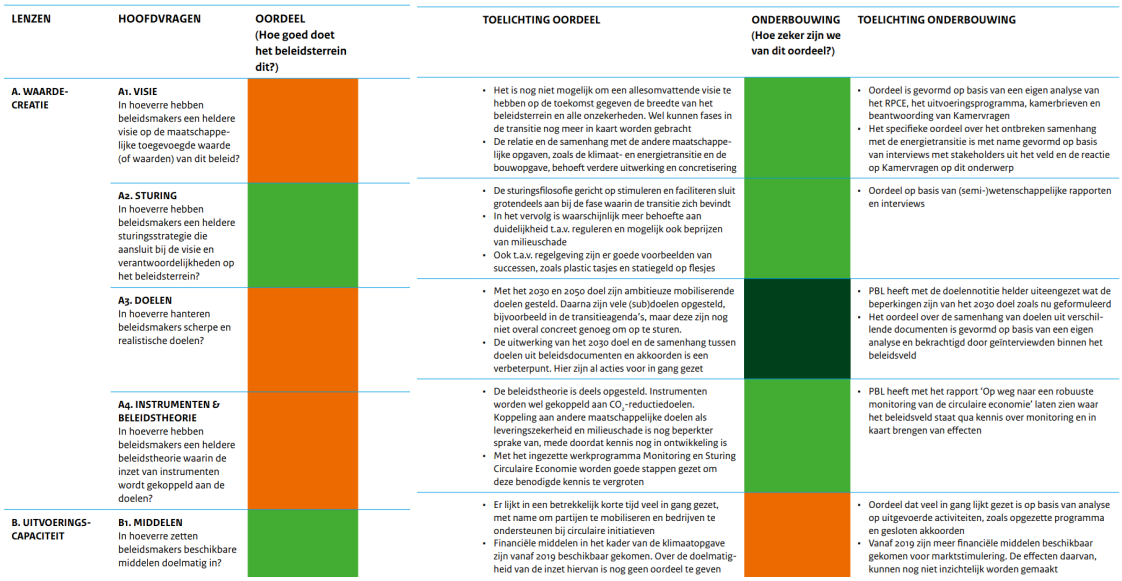

LENZEN	HOOFDVRAGEN	OORDEEL (Hoe goed doet het beleidsterrein dit?)	TOELICHTING OORDEEL	ONDERBOUWING (Hoe zeker zijn we van dit oordeel?)	TOELICHTING ONDERBOUWING
A. WAARDE-CREATIE	**A1. VISIE** In hoeverre hebben beleidsmakers een heldere visie op de maatschappelijke toegevoegde waarde (of waarden) van dit beleid?		• Het is nog niet mogelijk om een allesomvattende visie te hebben op de toekomst gegeven de breedte van het beleidsterrein en alle onzekerheden. Wel kunnen fases in de transitie nog meer in kaart worden gebracht • De relatie en de samenhang met de andere maatschappelijke opgaven, zoals de klimaat- en energietransitie en de bouwopgave, behoeft verdere uitwerking en concretisering		• Oordeel is gevormd op basis van een eigen analyse van het RPCE, het uitvoeringsprogramma, kamerbrieven en beantwoording van Kamervragen • Het specifieke oordeel over het ontbreken samenhang met de energietransitie is met name gevormd op basis van interviews met stakeholders uit het veld en de reactie op Kamervragen op dit onderwerp
	A2. STURING In hoeverre hebben beleidsmakers een heldere sturingsstrategie die aansluit bij de visie en verantwoordelijkheden op het beleidsterrein?		• De sturingsfilosofie gericht op stimuleren en faciliteren sluit grotendeels aan bij de fase waarin de transitie zich bevindt • In het vervolg is waarschijnlijk meer behoefte aan duidelijkheid t.a.v. reguleren en mogelijk ook beprijzen van milieuschade • Ook t.a.v. regelgeving zijn er goede voorbeelden van successen, zoals plastic tasjes en statiegeld op flesjes		• Oordeel op basis van (semi-)wetenschappelijke rapporten en interviews
	A3. DOELEN In hoeverre hanteren beleidsmakers scherpe en realistische doelen?		• Met het 2030 en 2050 doel zijn ambitieuze mobiliserende doelen gesteld. Daarna zijn vele (sub)doelen opgesteld, bijvoorbeeld in de transitieagenda's, maar deze zijn nog niet overal concreet genoeg om op te sturen. • De uitwerking van het 2030 doel en de samenhang tussen doelen uit beleidsdocumenten en akkoorden is een verbeterpunt. Hier zijn al acties voor in gang gezet		• PBL heeft met de doelennotitie helder uiteengezet wat de beperkingen zijn van het 2030 doel zoals nu geformuleerd • Het oordeel over de samenhang van doelen uit verschillende documenten is gevormd op basis van een eigen analyse en bekrachtigd door geïnterviewden binnen het beleidsveld
	A4. INSTRUMENTEN & BELEIDSTHEORIE In hoeverre hebben beleidsmakers een heldere beleidstheorie waarin de inzet van instrumenten wordt gekoppeld aan de doelen?		• De beleidstheorie is deels opgesteld. Instrumenten worden wel gekoppeld aan CO_2-reductiedoelen. Koppeling aan andere maatschappelijke doelen als leveringszekerheid en milieuschade is nog beperkter sprake van, mede doordat kennis nog in ontwikkeling is • Met het ingezette werkprogramma Monitoring en Sturing Circulaire Economie worden goede stappen gezet om deze benodigde kennis te vergroten		• PBL heeft met het rapport 'Op weg naar een robuuste monitoring van de circulaire economie' laten zien waar het beleidsveld staat qua kennis over monitoring en in kaart brengen van effecten
B. UITVOERINGS-CAPACITEIT	**B1. MIDDELEN** In hoeverre zetten beleidsmakers beschikbare middelen doelmatig in?		• Er lijkt in een betrekkelijk korte tijd veel in gang gezet, met name om partijen te mobiliseren en bedrijven te ondersteunen bij circulaire initiatieven • Financiële middelen in het kader van de klimaatopgave zijn vanaf 2019 beschikbaar gekomen. Over de doelmatigheid van de inzet hiervan is nog geen oordeel te geven		• Oordeel dat veel in gang lijkt gezet is op basis van analyse op uitgevoerde activiteiten, zoals opgezette programma en gesloten akkoorden • Vanaf 2019 zijn meer financiële middelen beschikbaar gekomen voor marktstimulering. De effecten daarvan, kunnen nog niet inzichtelijk worden gemaakt

Figuur 4.3 **Deel van de beoordeling over het gevoerde beleid en de zekerheid van de onderbouwing. Bron: IenW (2020)**

In de Vierde voortgangsrapportage operatie Inzicht in Kwaliteit concludeert het Ministerie van Financiën (2021) dat PWS een nuttig instrument is om te leren, en beleid en uitvoering aan te scherpen. Door de focus op de manier van werken ziet zij de PWS een relevante aanvulling op het bestaande evaluatie-instrumentarium. De werkwijze van de PWS werd in het algemeen als efficiënt ervaren, maar kan op punten verder aangescherpt worden.

4.7 Qualitative comparative analysis in combinatie met Process Tracing

Qualitative comparative analysis (QCA) vergelijkt casussen met als hoofdvraag: *onder welke condities werkt beleid wel of niet*? QCA combineert kwalitatief casusonderzoek met kwantitatief variabele-georiënteerd onderzoek (Ragin, 1987). Kwalitatieve en kwantitatieve data wordt omgezet naar een waarde tussen 0 (conditie is afwezig) en 1 (conditie is aanwezig). Zo wordt onderzoek vergelijkbaar gemaakt, worden patronen herkend en wordt recht gedaan aan de complexiteit van individuele casuïstiek (Verhoeven, 2016). QCA legt de nadruk op configurele relaties in plaats van op lineaire relaties. In andere woorden, condities hebben in samenhang met elkaar een bepaalde uitkomst. Stakeholders spelen een belangrijke rol bij QCA (Pattyn, Molenveld & Befani, 2017). Zij spelen een rol bij het evaluatiedesign, leveren input voor het bepalen van de te onderzoeken uitkomsten, selecteren condities en duiden mogelijke (tegenstrijdige) uitkomsten. QCA legt de nadruk op beleidsleren als evaluatiemotief, maar biedt ook handvatten voor verantwoording.

Box 4.4 QCA van publiek-private samenwerking stadsvernieuwing

Publiek-private samenwerking is in opkomst in ruimtelijke ordening met betrekking tot stadsvernieuwing. Ruimtelijke ordeningsprocessen staan bekend als complexe opgaven met regelmatig flinke vertragingen en budgetoverschrijdingen. Publiek-private samenwerking wordt in potentie gezien als een instrument om de negatieve kanten van ruimtelijke ordeningsprocessen te verbeteren. Deze ex-post evaluatie onderzoekt 50 stadsvernieuwingsprojecten waarbij sprake is van publiek-private samenwerking. Centrale vraag is: Welke combinatie van organisatievormen en managementstrategieën produceren goede uitkomsten in publiek-private samenwerking in stadsvernieuwing? Stakholderbetrokkenheid is hoog; een survey is uitgezet onder bij de stadsvernieuwing betrokken managers.

Bron: Kort, Verweij, Klijn (2016)

Box 4.5 QCA van stedelijk elektrisch vervoerbeleid

Duurzaamheid is een belangrijk thema in stedelijk mobiliteitsbeleid. Dit onderzoek richt zich specifiek op elektrische auto's. Een QCA is uitgevoerd in 15 Europese steden naar welke (actief) beleid leidt tot de bevordering van duurzame stedelijke mobiliteit. Welke configuraties van beleidsmaatregelen stimuleren de transitie naar duurzame stedelijke mobiliteit?

Met de resultaten van deze ex-durante studie kunnen worden partijen (lokaal, regionaal en landelijk) gestimuleerd, ondersteund en geïnspireerd. Leren van elkaar is hierbij de insteek. Er is met name gebruikgemaakt van bestaande databronnen, waardoor de stakeholderbetrokkenheid laag was.

Bron: Held, Gerrits (2019)

Op basis van de toenemend aantal toepassingen van deze evaluatiemethoden in Nederland voor projecten rond infrastructuur en ruimte lijkt QCA een 'bewezen' evaluatiemethode. QCA is toegepast bij stadsvernieuwingsprojecten en in stedelijk elektrisch vervoerbeleid (zie box 4.4 en 4.5). Verweij & van Meerkerk (2020) bestuderen diverse aspecten met betrekking tot de prestaties van publiek-private samenwerking in infrastructuurprojecten. De A2 Maastricht is in de genoemde studie één van de casussen. Verweij & Gerrits (2015) merken in hun studie specifiek over de A2 Maastricht wel op dat QCA met haar systematische en transparante evaluatieaanpak tegemoet komt aan uniciteit, diversiteit, contextuele aard van projecten. Echter, het ontrafelt niet alle complexiteit die zo kenmerkend is voor dit type projecten. "QCA opent op zichzelf niet de 'zwarte doos' van complexe fenomenen en processen. Het werkt eerder als een zaklamp die wijst op enkele cruciale plekken in de zwarte dozen van de onderzochte cases" (Rihoux, Ragin, Yamasaki, & Bol, 2009, p.170). QCA opent de *black box* van causaliteit niet. De 'zaklamp' wijst wel onderdelen aan die het waard zijn verder te onderzoeken voor het begrijpen van de uitkomsten. QCA kan daarom goed gecombineerd worden met andere methoden om inzicht te krijgen in de werking van de configuraties in cases. Een waardevolle aanvulling op QCA is Process tracing.

Process tracing focust zich op het begrijpen van causale relaties. Voorafgaand aan een beleidsinterventie wordt een bepaald causaal verband verwacht (X → Y). Bij process tracing zijn we geïnteresseerd in het causale mechanisme dat beleidsinterventie (X) verbindt met effect/ uitkomst (Y). Hoe, onder welke omstandigheden en waarom heeft de beleidsinterventie geleid tot de uitkomsten? Welke mechanismen hebben geleid tot de uitkomsten? Zijn er alternatieve verklaringen voor de uitkomsten? Bij process tracing is veel aandacht voor de bewijskracht van bewijsstukken (Beach & Pedersen, 2013; Bennett, 2010) Voor elke stap van een causaal mechanisme wordt bewijs verzameld om deze te beoordelen.

Process tracing biedt met name uitkomst bij complexe maatregelen en programma's als evaluatieobject. Pattyn et al., (2019) en Beach (2017) zien potentie in de combinatie van QCA en Process tracing. Voordeel van deze combinatie is dat het de generaliseerbaarheid van uitkomsten ten goede komt. Beiden methoden komen tegemoet aan de hoge mate van complexiteit bij het type projecten. Process tracing kent een hoog risico voor de evaluator om zich te 'verliezen' in de evaluatie en steeds te zoeken naar diepgaander en zekerder bewijs. Daarnaast komt process tracing sterk tegemoet aan de benodigde samenwerking bij projecten rond infrastructuur en ruimte De methode is geschikt voor een participatieve aanpak.

Process tracing in combinatie met QCA kent nog geen toepassing. Process tracing kent sowieso nog een beperkte toepassing als evaluatiemethode (CDI, 2015) Vooral in het domein van ontwikkelingssamenwerking zijn praktijktoepassingen te vinden.

5 Samenvatting en suggesties voor vervolg

Er zijn drie motieven die de behoefte aan vernieuwing in beleidsevaluatie duidelijk maken. We onderscheiden, ten eerste, de moeilijkheden bij het doen van ex-post evaluaties. Het gebrek aan animo voor ex-postevaluaties bij infrastructurele projecten kent praktische en methodologische oorzaken. Een tweede motief is de mismatch tussen complexe evaluatievraagstukken in mobiliteit en het gebruik van evaluatie-instrumenten die zoeken naar alleen lineaire relaties en gebaseerd zijn op de aanname dat de overheid de sturende factor is. Tot slot zien we een groeiende behoefte aan leren naast verantwoorden als evaluatiemotief. De ontwikkeling in de wetenschappelijke kennis over beleidsevaluatie kenmerkt zich door een trend waarbij naast de rationeel-economische benadering – binnen de Rijksoverheid en IenW dominant, met verantwoorden als belangrijkste motief - ruimte is voor andere benaderingen. In de nieuwe benadering krijgen complexiteit en meervoudigheid een plaats: hoe betrekken we betrokkenen bij evaluatie, wat vinden zij van het beleid en de effecten en wat leren we hieruit?

De literatuur, interviews en brainstorm hebben wij gebruikt om een lijst van 20 innovatieve evaluatiemethoden op te stellen. De evaluatiemethoden zijn volgens een vaste indeling uitgewerkt. Een aantal methoden zijn interessant voor toepassing binnen IenW. Alle 20 evaluatiemethoden hebben beleidsleren als evaluatiemotief. De meerderheid van de evaluatiemethoden is ook toepasbaar bij complexe opgaven. Een aantal evaluatiemethoden zijn verdiept. De evaluatiemethodes in de long list en de verdiepte evaluatiemethoden zijn niet afgewogen op hun voor- en nadelen.

Een aantal evaluatiemethoden ligt qua toepassing dicht tegen bestaande evaluatiemethoden aan. Denk hierbij aan de MKBA-dialoog in aanvulling op de MKBA en de Multi-Actor Multi-Criteria Analyse in aanvulling op de Multi-Criteria Analyse. Deze twee methoden zien wij als een vorm van incrementele innovatie. Incrementele innovatie probeert een voor IenW gangbare evaluatiemethode te verbeteren of aan te vullen. IenW is de laatste jaren wel betrokken bij evaluaties waarbij nieuwe methoden worden gebruikt die verder weg staan van de gangbare evaluatiepraktijk bij IenW (‘radicale innovatie’). We zien dit bij de inzet van Lerende evaluatie bij het Natuurpact door PBL, het gebruik van Participatieve Waarde Evaluatie bij de Lange Termijn Ambitie Rivieren en de pilot Publieke Waarde Scan Circulaire Economie. Allen voldoen zij, soms in meer of in mindere mate, aan de behoefte aan ex-post methoden, complexiteit van evaluatievraagstukken bij mobiliteit en de behoefte aan beleidsleren. Het zijn vooralsnog éénmalige toepassingen op IenW-beleid. Gezien het feit dat genoemde methode al eens zijn toepast in mobiliteit gerichte evaluatie lijkt de drempel om hen vaker toe te passen laag.

Naast incrementele en radicale innovatie gebruiken wij een derde vorm van innovatie, namelijk Best-of-both innovatie, waarbij twee (of meerdere) methoden elkaar aanvullen. Een combinatie van Qualitative comparative analysis & Process Tracing is uitgewerkt als voorbeeld.

Op basis van de inventarisatie, verdieping en toepassingen maken wij een aantal opmerkingen met suggesties voor vervolgonderzoek of –acties. De suggesties kunnen beleidsmakers die zich bezighouden met de beleidsevaluatie binnen mobiliteit inspireren.

- Deze notitie introduceert incrementele- en radicale- en ‘best of both’- innovatie in beleidsevaluatie van mobiliteit. Bij incrementele innovatie gaat het om de gangbare evaluatiemethoden van IenW te verbeteren of aan te vullen. Dit

onderzoek bespreekt ook niet uitvoerig de inhoudelijke en/of procesmatige *nadelen* van het *bestaande en gangbare evaluatie-instrumentarium* van IenW. Het biedt vooral een aanbod gedreven overzicht ter inspiratie. Om met incrementele innovatieve beleidsevaluatie aan deze nadelen tegemoet te komen is verdieping in de procesmatige en methodologische tekortkomingen nuttig en een blijvend punt van aandacht.

- Bij IenW zijn de laatste jaren evaluaties uitgevoerd waarbij nieuwe methoden zijn toegepast. Het zijn vooralsnog beperkte en vaak éénmalige toepassingen op IenW-beleid. Verder experimenteren met nieuwe methoden lijkt relevant. We kunnen niet voorbij gaan aan de eerdergenoemde drie motieven voor vernieuwing. Bij het verder experimenteren met evaluatiemethoden die verder weg staan van de gangbare evaluatiepraktijk zien wij de volgende relevante vragen:
    - Niet alleen de ervaringen met innovatie beleidsevaluatie zijn beperkt, ook de onderliggende wetenschappelijke vooronderstellingen, modellen en theorieën wijken af van de huidige evaluatiemethoden[5]. Hoe zorg je dat nog weinig gebruikte evaluatiemethoden voldoen aan drie *methodologische criteria* (Van der Knaap et al. 2020): valide (geldige operationalisering, meting en rapportage), betrouwbaar (feitelijk juist, controleerbaar en reproduceerbaar) en bruikbaar (functiegeschikt, op tijd, toegankelijk en begrijpelijk)[6].
    - Het aantal *leerervaringen* is met de nog beperkte toepassing klein. Wat zijn de voor- en nadelen op inhoudelijk vlak en praktisch? Denk hierbij ook aan de inzet van tijd, geld, databenodigdheid.

- Hoe kom je binnen IenW tot een *evaluatiecultuur* waarin ruimte is voor innovatieve vormen van beleidsevaluatie? De operatie Inzicht in Kwaliteit (2019) concludeerde dat 'sleutelen aan het instrumentarium' maar een beperkt effect heeft als dit niet landt in een ondersteunende evaluatiecultuur. Het vraagt om het meer toepassen van die nieuwe evaluatie-instrumenten. Dit vergt sturing. "In het politieke debat wordt voortschrijdend inzicht en het verder willen verbeteren van beleid doorgaans niet gezien als 'een welkome en begrijpelijke (zelf -)kritische houding' maar als 'falen waar verantwoording over moet worden" (Inzicht in Kwaliteit, 2019:5)." In aanvulling zijn belangrijke aspecten:
    - De *positie en de rol van de IenW beleidsambtenaar* is bij de verdiepte evaluatiemethoden niet verder bekeken. Dit is wel een onderwerp voor vervolgonderzoek. Bij het vaker toepassen van een nieuwe evaluatiemethode moet de beleidsambtenaar 'laveren' tussen enerzijds nieuwe evaluatiemethoden die vragen om onder meer een lerende, omgevingsbewuste en samenwerkingsgerichte opstelling en anderzijds gericht zijn op feiten, prestatiesturing en doelmatigheid. Hoe betrek je de beleidsambtenaar vanuit het politieke-bestuurlijke krachtenveld waarin hij werkt bij de uitvoering van innovatieve evaluatiemethoden? En wat is hierbij een gewenste rolopvatting?
    - Welke *behoefte* aan vernieuwing in beleidsevaluatie bestaat bij de *verschillende onderdelen* van IenW? Zo zijn opgaven binnen IenW verschillend van aard. Bijvoorbeeld het MIRT heeft een andere opgave dan duurzame mobiliteit of verkeersveiligheidsbeleid.

[5] Denk aan de allocatiebereidheidsbenadering in de Participatieve Waarde Evaluatie die afwijkt van de betalingsbereidheidsbenadering zoals we die kennen in de MKBA. De Publieke Waarde Scan zet zich duidelijk af tegen het New Public Management met meetbare prestaties, kostenefficiëntie en 'de burger als klant'

[6] Eisen voor validiteit, betrouwbaarheid en bruikbaarheid kunnen worden gevonden in de IOB (2011).

  - Hoe geven we *proces meer aandacht?* We zien dat bij innovatieve methoden van beleidsevaluatie naast het evaluatieobject het proces meer aandacht krijgt. Lerende evaluatie en Process tracing zijn hiervoor interessante methode.

- Het *proces* van het *selecteren* van een passende innovatieve evaluatiemethode komt in deze notitie niet aan bod. De Toolbox Beleidsevaluatie van het Ministerie van Financiën doet dit voor 15 evaluatiemethoden wél. Elementen uit de longlist (bijlage 1) helpen hier ook bij: fase in beleidsproces, evaluatiemotief (ondersteunen besluitvorming, verantwoorden, verbeteren implementatie en leren en toepassing (domein, object, vraagstuk).
  Ten aanzien van het evaluatiemotief laat deze studie zien dat dit verder gaat dan alleen de vier genoemde evaluatiemotieven. Ook andere evaluatiemotieven spelen een rol zoals draagvlak creëren in de maatschappij of het verhogen van inzicht in beleid bij betrokken actoren. Verder verschilt de diepgang per methoden sterk. Methodes zoals Process tracing of de Publieke Waarde Scan zijn voorbeelden van methoden die beleid in de diepte analyseren.

- Van de in deze notitie verdiepte methodes lijkt Qualitative Comparative Analysis een kansrijke methode voor infrastructuurprojecten in Nederland. De studie van onder meer Verweij & van Meerkerk (2020) laat dit zien. We doen twee suggesties:
  - Wij zien potentie in de *toepassing van QCA binnen innovatiebeleid*. In de casus van opschalen van startups is het mogelijk om een vergelijkend onderzoek te doen tussen mobiliteitsstartups waarbij IenW een rol speelde bij opschaling. De te onderzoeken condities kunnen hierbij de toegepaste IenW-beleidsinterventies zijn.
  - *QCA in combinatie met Process tracing* voldoet aan leerbehoefte om *complexe* evaluatieobjecten *causale relaties* beter te begrijpen. De combinatie kent nog geen toepassingen. Als vervolgstap raden we daarom aan om te inventariseren welke leerbehoeften er bij complexe infrastructuurmaatregelen bestaan en te onderzoeken of process tracing bij deze leervragen uitkomst kan bieden.

Geraadpleegde bronnen

NB. Onderstaande lijst bevat literatuur die is gebruikt in de hoofdtekst van dit rapport. De longlist (bijlage 1) bevat per evaluatiemethoden ook verwijzingen naar relevante literatuur.

Literatuur

Algemene Rekenkamer. (2011). Handreiking effectevaluaties: Randvoorwaarden, uitvoering en benutting.

Beach, D. (2017). Process-Tracing Methods in Social Science.

Beach, D., & Pedersen, R. B. (2013). Process-tracing Methods: Foundations and Guidelines.

Bennett, A. O. (2010). Process tracing and Causal Inference. In D. Collier, & H. Brady, Rethinking Social Inquiry: Diverse Tools, Shared Standards (pp. 207-219). Lanham: Rowman and Littlefield.

Berveling, J., Groot, W., Lijsen, M., Savelberg, F., & van der Werff, E. (2009). Na het knippen van het lint: Het ex-post evalueren van infrastructuur. Den Haag: Kennisinstituut voor mobiliteitsbeleid (KiM).

Beukers, E., Bertolini, L. & Te Brömmelstroet, M. (2013). De MKBA-dialoog. Verbetering van het MKBA-proces bij analyse van ruimtelijk-infrastructurele plannen.

Beukers, E (2015). Shaking up the Cost Benefit Analysis process. Issues and directions for improvement when assessing integrated spatial transport plans through a cost benefit analysis. PhD-thesis Universiteit van Amsterdam

Centre for Development Impact (CDI). (2015). Applying Process Tracing in Five Steps.

Decisio. (2017). Beleidsdoorlichting Artikel 17. Luchtvaart Eindrapport, 21 september 2017.

de Peuter, B., & Pattyn, V. (2016). Waarom evalueren beleidsmakers?: Een longitudinale analyse van motieven voor beleidsevaluatie in Vlaamse ministeriële beleidsnota's . Boom Lemma Uitgevers.

Guba, E. G. & Lincoln, Y. S. (1990). Fourth generation evaluation (2nd print. ed.). Newbury Park (Calif.): Sage.

Haarhuis, C. K., Smit, M., & Keulemans, S. (2014). Ex-ante onderzoek in beeld: over aard, aantal en gebruik van ex-ante onderzoek bij beleidsvoorbereiding. Beleidsonderzoek Online.

Hajer, M. (2011). De energieke samenleving. Op zoek naar een sturingsfilosofie voor een schone economie. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.

Held, T., & Gerrits, L. (2019). On the road to electrification – A qualitative comparative analysis of urban e-mobility policies in 15 European cities. Transport Policy, 81, 12–23.

HM Treasury. (2019). The Public Value Framework: with supplementary guidance.

Hollevoet, J., De Witte, A., & Macharis, C. (sd). Een multi-actor multicriteria-analyse binnen de case Klein-Brabant 'ORDERin'F' – Eindrappport, via https://docplayer.nl/2862481-2-multi-actor-multicriteria-analyse-mamca.html

Inzicht in Kwaliteit (2019). Operatie Inzicht in Kwaliteit IenW. Hoe kunnen we toewerken naar een ‘evaluatiecultuur’? Discussiestuk mei 2019.

IOB (2011). Methodische kwaliteit van Programma-evaluaties in het Medefinancieringsstelsel-I 2007 – 2010. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken.

ITF (2021). Travel transitions - How transport planners and policy makers can respond to shifting mobility trends. OECD: International Transport Forum

Kort, I. M., Verweij, S., & Klijn, E. H. (2016). In search for effective public-private partnerships: An assessment of the impact of organizational form and managerial strategies in urban regeneration partnerships using fsQCA. Environment and Planning C: Government and Policy, 34(5), 777-794.
Macharis, C. (2000). Strategische modellering voor intermodale terminals. Socio-economische evaluatie van de locatie van binnenvaart/weg terminals in Vlaanderen, PhD dissertation, Vrije Universiteit Brussel.
Macharis, C. (2004). The importance of stakeholder analysis in freight transport: The MAMCA methodology. European Transport, 114-120.
Meyenfeldt, L. v., Schrijvershof, C., & Wilms, P. (2008). Tussenevaluatie beleidsdoorlichting. Den Haag.
Ministerie van Financien (2021). Vierde voortgangsrapportage operatie Inzicht in Kwaliteit. Kamerbrief Tweede Kamer, vergaderjaar 2020–2021, 31 865, nr. 184.
Ministerie van Infrastructuur en Milieu (2016). Spelregels van het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT). Den Haag.
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat. (2015). Koers IenM 2016-2020. Den Haag.
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (2019). Schets mobiliteit naar 2040: veilig, robuust, duurzaam. Den Haag.
Ministerie van Financiën. (2018). Rijksbegroting. Opgehaald via www.rijksfinancien.nl.
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (2020). Rapport Publieke Waarde Scan: Circulaire Economie. Den Haag: Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat.
Moore, M. H. (1995). Creating public value: Strategic management in government. Harvard university press.
NSOB. (2014). Leren door doen: Overheidsparticipatie in een energieke samenleving. Den Haag: Nederlandse School voor Openbaar Bestuur (NSOB).
Pattyn, V., Molenveld, A., & Befani, B. (2017). Qualitative Comparative Analysis as an Evaluation Tool: Lessons From an Application in Development Cooperation. American Journal of Evaluation Volume 40 Issue 1, 55-74.
PBL (2017). Veel gestelde vragen: Lerende evaluatie. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving
PBL & WUR (2020), Lerende evaluatie van het Natuurpact 2020. Gezamenlijk de puzzel leggen voor natuur, economie en maatschappij, Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.
Ragin, C. (2014). The Comparative Method: Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies, With a New Introduction.
Rihoux, B., Ragin, C. C., Yamasaki, S., & Bol, D. (2009). Conclusions-The way (s) ahead. Configurational comparative methods: Qualitative comparative analysis (QCA) and related techniques, 167-178.
Rijksoverheid. (2012). Een kennismaking met de maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA): Handreiking voor beleidsmakers. Den Haag.
Scriven, M. (2007). The logic of evaluation. In H. Hansen, C. TIndale, J. Blair, R. Johnson, & D. Goddens, Dissensus and the Search for Common Ground. Windsor: Ossa.
ten Cate, B., & Israël, E. (2016). De nieuwe Handreiking beleidsdoorlichtingen. Beleidsonderzoek Online.
Terryn, E. (2016). De situationele benadering: een onderzoek naar de betekenis en mogelijkheden van beleidsevaluatie in de ruimtelijke planning. Doctoral Dissertation, Ghent University.
Van der Knaap, P., Pattyn, V., & Hanemaayer, D. (2020). Beleidstheorie in theorie en praktijk. Boom Bestuurskunde.
Van Der Meer, F., & Edelenbos, J. (2006). Evaluation in multi-actor policy processes: accountability, learning and co-operation.

Van der Vlist, A., Bunte, F., & van Galen, M. (2007). Beleidsevaluatie ex-post: Methodiek en Illustratie. Den Haag: Lei.
Van Geest , D. en P. Teesink (2017). Publieke waarde creëren. Via https://kennisopenbaarbestuur.nl/
Van Veen, S., Verwoerd, L., & Regeer, B. (2016). Characteristics of reflexive evaluation - a literature review conducted in the context of the Natuurpact (2014-2027) evaluation. Amsterdam: Athena Instituut.
Verhoeven, M. (2016). A brief introduction to QCA. In M. von Rimscha, S. Studer, & M. Puppis, Methodische Zugänge zur Erforschung von Medienstrukturen, Medienorganisationen und Medienstrategien (pp. 175-196). Baden-Baden: Nomos.
Verweij, S., & van Meerkerk, I. (2020). Do public-private partnerships perform better? A comparative analysis of costs for additional work and reasons for contract changes in Dutch transport infrastructure projects. Transport Policy, 99, 430-438.
Verweij, S., & Gerrits, L. (2013). Understanding and Researching Complexity with Qualitative Comparative Analysis: Evaluating Transportation Infrastructure Projects. Evaluation: The International Journal Of Theory, Research And Practice 19 (1), 40-55.
Visser, J. en P.Wortelboer (2022). Uitwerking van brede welvaart voor de monitoring en evaluatie van mobiliteitsbeleid. Den Haag: Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid

Interviews

Albert Faber, Senior beleidsadviseur, Ministerie van Economische Zaken en Klimaat

Martijn Filak, Senior beleidsadviseur, Ministerie van Financiën

Rob Folkert, Wetenschappelijk onderzoeker, Planbureau voor de Leefomgeving

Carolien Klein Haarhuis, senior beleidsadviseur, Ministerie van Financiën

Valérie Pattyn, universitair docent Instituut Bestuurskunde, Universiteit Leiden

Stefan Verweij, universitair docent Infrastructuurplanning, Governance & Methodologie bij Rijksuniversiteit Groningen

Bijlage 1 Longlist

1. Responsieve evaluatie
2. Lerende evaluatie
3. Opgavegericht evalueren
4. Qualitative comparitative analysis
5. Publieke Waarde Scan
6. Applied Systemic Programme Evaluation
7. Multi Actor, Multi Criteria analysis
8. Realistische evaluatie
9. Process tracing
10. Most significant change
11. Outcome mapping
12. Contribution analysis
13. Goal-free evaluation
14. Succes Case Method
15. Benchmarking
16. Delphi-techniek
17. Planobjectivering
18. Social impact assessment
19. Participatieve waarde-evaluatie
20. MKBA-dialoog

1. Responsieve evaluatie

Motieven
Behoefte ex-post
Complexiteit
Behoefte leren

Beschrijving. Bij responsieve evaluatie ligt de focus op de informatiebehoeften, verwachtingen en mogelijkheden van de belanghebbenden om informatie te verwerken, inzicht te verwerven en wat zij daarmee doen (Bekker, 2015). Deze methode past in de vierde evaluatiegeneratie (Guba & Lincoln, 1990). In de vierde-generatie-onderzoeksbenadering staan de claims, zorgen en onderwerpen/discussiepunten van betrokkenen centraal (Visse et al, 2012). De responsieve evaluatie kent twee uitgangspunten:

- Elk perspectief beschrijft maar een deel van de werkelijkheid. Beleid en interventies hebben uiteenlopende en soms conflicterende waarden en betekenissen voor verschillende stakeholders. Responsieve evaluatie betrekt daarom de context bij evaluatie en relateert de verschillende perspectieven van stakeholders aan elkaar om tot een meer geïnformeerd beeld te komen.
- Beleidspraktijken zijn grillige en complexe processen die niet voldoen aan een eenvoudig input-output-outcome schema. Dit benadrukt het belang van dialoog tussen belanghebbenden om een leerproces tot stand te brengen.
    1. De responsieve evaluatie wordt door Abma & Bos (2011) ingedeeld in de volgende stappen:
    2. *Verkenning en exploratie:* identificatie van stakeholders en sociale condities
    3. *Consultatie:* problemen inventariseren bij alle stakeholders
    4. *Verdieping:* validatie en verdieping van de issues in homogene groepen
    5. *Dialoog:* heterogene uitwisseling van issues en perspectieven
    6. *Integratie:* opstellen onderhandelingsagenda en plan van actie voor verbetering
    7. *Implementatie:* Actieplannen uitvoeren en monitoren

Fase in het beleidsproces. De responsieve evaluatie is zowel ex-ante, ex-durante als ex-post toepasbaar.

Evaluatiemotief/motieven. Het belangrijkste motief van de responsieve evalueren is beleidsleren. Beleid wordt mede daarom bij een responsieve evaluatie gezien als een gezamenlijk leerproces.

Toepassing. Responsieve evaluatie is vooral geschikt voor het evalueren van programma's en projecten met meerdere betrokken actoren en is ontstaan binnen het *zorgdomein*. De responsieve evaluatiemethode is met name geschikt voor strategisch beleid (doelen zijn nog onbekend), voor beleidsterreinen waar veel conflicterende belangen zijn en/of waarbij er lastig vast te stellen causale relaties zijn.

Voorbeeldstudies

Zorgdomein (met toepassing in de psychiatrie, preventie en gezondheidsbevordering en integraal gezondheidsbeleid (IGB) (Abma & Widdershoven, 2006).

Sociale domein over omgekeerde integratie (Bos, 2018).

Bronnen

Abma, T.A., G.f. Bos, HP. Meininger (2011). Responsieve evaluatie van beleid voor mensen met een verstandelijke beperking en hun omgeving, NTZ, 37(2): 70-87.

Abma, T.A. & Widdershoven, G.A.M. (2006). Responsieve methodologie. Interactief onderzoek in de praktijk, Den Haag: Lemma.

Bekker, M. et al (2015). Responsieve evaluatie van Integrale Actie (RIA): een methode voor monitoring door stakeholderdialogen over gezondheidsgerelateerde integrale actie. Tijdschrift voor Gezondheidswetenschappen jaargang 93, nummer 6.

Bos, G. (2018). *Antwoorden op andersheid: over ontmoetingen tussen mensen met en zonder verstandelijke beperking in omgekeerde-integratiesettingen.*

Visse, M., Abma, T. A., & Widdershoven, G. A. (2012). Relational responsibilities in responsive evaluation. Evaluation and program planning, 35(1), 97-104.

2. Lerende evaluatie

Motieven
Behoefte ex-post
Complexiteit
Behoefte leren

Beschrijving. Lerend evalueren is een mengvorm van een responsieve evaluatie en reguliere evaluatie. Het is een evaluatievorm die in vergaande samenspraak wordt uitgevoerd met beleidsbetrokkenen (participatieve vorm van evaluatie) Leren is het voornaamste doel (wat werkt wel/niet en waarom?). Causaliteit en het doel dat beoogd wordt, hoeft vooraf niet bekend te zijn. In een lerende evaluatie komen bovengenoemde doelen samen. Lerend evalueren gaat zowel om het verantwoorden van beleidsdoelen als het aansluiten bij de leerbehoeften van beleidsbetrokkenen.

Fase in het beleidsproces. Omdat beleid en evaluatie sterk met elkaar zijn verbonden ligt de nadruk ligt op ex-durante, waarin gaandeweg ruimte is voor bijsturen en verbeteren. Het kan wel ex-ante en ex-post worden ingezet.

Evaluatiemotief/motieven. Lerende evaluatie richt zich zowel op beleidsleren als om het verantwoorden van beleidsdoelen. Samenhangend met beleidsleren is de lerende evaluatie gericht op het verbeteren van beleid.

Toepassing. Een lerende evaluatie past goed bij evaluatie van complexe maatschappelijke problemen (wicked problems) en is toegepast binnen het ecologische en zorgdomein. Complexe problemen hangen samen met meerdere domeinen, veel betrokken actoren en niet altijd scherp gedefinieerde verantwoordelijkheden.

Voorbeeldstudies
Ecologische domein. Lerende evaluatie van het Natuurpact (Athena Intitute, 2017; Athena Institute, 2019; Folkert, Verwoerd en Verwest, 2018; PBL, 2017; PBL, 2020), Vitaal Platteland (PBL & VU Athena, 2019) en milieubeleid (WUR, 2006).

Zorgdomein. Brede pilot van ministerie van VWS met toepassing van lerend evalueren bij verschillende thema's (Min VWS, 2018).

Rijksbreed. Rijksbegroting voor een overzicht van geplande/uitgevoerde lerende evaluaties (Ministerie van Financiën, 2020).

Bronnen

Athena Institute. (2017). The value of reflexive evaluation - a review of the Natuurpact evaluation (2014-2017). Amsterdam.

Athena Institute. (2019). The value of a reflexive evaluation approach in the eyes of researchers: A review of the Natuurpact evaluation (2014-2017). Amsterdam.

Edelenbos, J., & van Buuren, A. (2016). Evalueren als leerproces: een nadere kennismaking met de 'lerende evaluatie'.

Folkert, R., Verwoerd, L., & Verwest, F. (2018). Lerend evalueren: navigeren tussen verantwoorden en leren. Opgehaald van Beleidsonderzoek Online: https://tijdschriften.boombestuurskunde.nl/tijdschrift/bso/2018/7/BO_2213-3550_2018_000_007_001

Ministerie van Financiën. (2020). Vaststelling begroting Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport: Pilot Lerend evalueren. Opgehaald van Rijksbegroting: https://www.rijksbegroting.nl/2020/voorbereiding/begroting,kst264861_21.html#A11_11_back

Planbureau voor de Leefomgeving (PBL). (2017). Veel gestelde vragen: Lerende evaluatie.

Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) & VU Athena Instituut. (2019). Lerend evalueren IBP Vitaal Platteland

PBL & WUR (2020), Lerende evaluatie van het Natuurpact 2020. Gezamenlijk de puzzel leggen voor natuur, economie en maatschappij, Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.

Startevaluatie Pilot Lerend evalueren VWS. Meerjarenprogramma 2018-2022Den Haag: Ministerie van Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

WUR (2006). Evalueren in interactie: De mogelijkheden van lerende evaluaties voor het Milieu- en Natuurplanbureau. Wageningen: Wageningen University and Research.

3. Opgavegericht evalueren

Motieven
Behoefte ex-post
Complexiteit
Behoefte leren

Beschrijving. Opgavegericht evalueren richt zich richt op complexte vraagstukken met een hoge mate van onzekerheid, onbekendheid en brede maatschappelijke betrokkenheid. Bij deze complexe vraagstukken is beleid geen enkelvoudige causale interventie met een afgebakend effect gericht op een aanwijsbare factor. Veel vaker zijn er meerdere factoren van invloed, is er een netwerkende overheid en bestaat dynamiek tussen vele actoren. Dit wijkt af van de 'gouden standaard' met een enkelvoudige causale relaties tussen beleid en effect.

*O*pgavegericht evalueren staat voor een normalisering van afwijkende methoden (methoden zonder enkelvoudige causale relaties) voor. Evalueren is opgavegerichte activiteit: de manier van evalueren past bij de gekozen aanpak van de opgave. Opgavegericht evalueren is niet als alternatief voor breed toegepaste methoden maar een aanvulling voor specifieke vraagstukken.

Fase in het beleidsproces. Opgavegericht evalueren is zowel ex-ante, ex-durante als ex-post toepasbaar.

Evaluatiemotief/motieven. Zowel evalueren om te kunnen leren voor verbetering van eigen werkpraktijk als het verantwoorden richting politiek en bestuur.

Toepassing. Opgavegericht evalueren richt zich op vraagstukken die vanwege hun structuur, kenmerken of context slecht passen bij de klassieke methoden van beleidsevaluatie. Hierbij kan gedacht worden aan vraagstukken met een hoge mate van verwevenheid en complexiteit, sturing in netwerken of om transitieopgaven gericht op systeemveranderingen op de lange termijn. Het NSOB (2018) zag voorbeelden van toepassing in het ecologisch, economisch en buitenlands domein.

Voorbeeldstudies

Ecologisch domein. Lerende evaluatie van het Natuurpact (NSOB, 2018; PBL, 2020). Het Natuurpact wordt gezien als een casus waarbij de gekozen aanpak goed aansluit bij de opgave.

Economisch beleid. Evaluatie Topsectorenaanpak van Min EZK (Dialogic, 2017; NSOB, 2018).

Buitenlands beleid. Directie Internationaal Onderzoek en Beleidsevaluatie van het ministerie BuZa (NSOB, 2018)

Justitie en veiligheid. Opgavegericht *werken* wordt toegepast binnen het ministerie van Justitie en Veiligheid, inclusief opgavegericht evalueren (NSOB, 2020). Met opgavegericht werken wordt bedoeld dat vanuit de opgave gedacht wordt om tot een passende aanpak te komen. Dat klinkt logisch, maar in de praktijk staan regels, afspraken, specialismen en organisatiedynamiek centraal. Daarom wordt binnen het ministerie van JenV nu veel aandacht besteed aan het denken vanuit de opgave.

Bronnen

Dialogic. (2017). Evaluatie Topsectorenaanpak: Deel 1: Hoofdrapport. Utrecht: Dialogic.

NSOB. (2018). Opgavegericht evalueren: beleidsevaluatie voor systeemverandering. Den Haag: Nederlandse School voor Openbaar Bestuur.

NSOB. (2020). De opgave aan tafel: de praktijk van werken vanuit maatschappelijke opgaven. Den Haag: Nederlandse School voor Openbaar Bestuur

Planbureau voor de Leefomgeving (PBL). (2020). Lerende evaluatie van het Natuurpact 2020: Gezamenlijk de puzzel leggen voor natuur, economie en maatschappij. Den Haag.

4. Qualitative comparative analysis

Motieven
Behoefte ex-post
Complexiteit
Behoefte leren

Beschrijving. Qualitative comparative analysis (hierna: QCA) is een synthesemethode van zowel kwalitatief als kwantitatief onderzoek. QCA staat een vergelijking tussen casussen voor waarbij de complexiteit van afzonderlijke casussen en diversiteit grotendeels wordt behouden. Daarbij is de hoofdvraag '*onder welke condities werkt beleid wel of niet*?'. Bij QCA ligt de nadruk op configurele in plaats van een lineaire relaties. In andere woorden: condities hebben in samenhang met elkaar een bepaalde uitkomst. QCA krijgt de laatste meer aandacht als evaluatiemethode. Vanuit bestuurskundig oogpunt is dit te verklaren om dat voor QCA een beperkt aantal cases nodig zijn. Dat Nederland een beperkt aantal gemeenten, provincies en uitvoeringsinstanties kent draagt hieraan bij.

Bij QCA wordt data, zowel kwalitatief als kwantitatief, omgezet naar een waarde tussen 0 (conditie is afwezig) en 1 (conditie is helemaal aanwezig). Zo wordt kwalitatief onderzoek op een consistent en gestructureerd vergelijkbaar gemaakt, worden patronen herkend en wordt daarbij toch recht gedaan aan de complexiteit van individuele casuïstiek.

Fase in het beleidsproces. De QCA is zowel ex-ante, ex-durante als ex-post toepasbaar.

Evaluatiemotief/motieven. Zowel leren als verantwoorden. Men kan leren van de uitkomsten doordat er gekeken wordt naar de condities waarbinnen beleid kan werken en is het daarnaast van belang dat stakeholders betrokken worden bij de onderzoeksopzet. Daarnaast kan door middel van een QCA de impact van beleid worden vastgesteld, wat ook erg nuttige informatie is met betrekking tot het afleggen van verantwoording.

Toepassing.QCA is geschikt voor vraagstukken waarbij casussen met elkaar vergeleken kunnen worden. Het evaluatie-object moet daarom wel bestaan uit meerdere casussen en kan daarmee bijvoorbeeld geschikt zijn voor vraagstukken waarbij provincies/gemeenten eenzelfde taak uitvoeren, waarbij zij wel vrijheid hebben in de manier hoe zij beleid inrichten. Een voorbeeldonderzoek is een onderzoek van Puylaert (2018) die een QCA heeft toegepast om de invloed van burgers in het besluitvormingsproces over de vestiging van AZC's in gemeenten te onderzoeken.

Voorbeeldstudies

Transportbeleid. Transportinfrastructuurprojecten (Verweij & Gerrits, 2013).

Ruimtelijke planning. Ruimtelijke planningsprocessen (Verweij & Zuidema, 2020).

Komst asielzoekerscentra in gemeenten. Invloed van burgers in de besluitvorming rondom de komst van een AZC (Puylaert, 2018).

Bronnen

Assche, K. van , Beunen, R., & Verweij, S. (2020). Comparative planning research, learning, and governance: The benefits and limitations of learning policy by comparison. *Urban planning 5(1)*, 1-5.

Puylaert, R. (2018). Plannen voor een azc: hoe klinkt de stem van de burger door in besluitvorming? Masterscriptie. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Rihoux, B., Rezsöhaze, I., & Bol, D. (2011). Qualitative Comparative Analysis (QCA) in Public Policy Analysis: an Extensive Review. German Policy Studies, Vol. 7, No.3 pp. 9-82.

Verweij, S., & Gerrits, L. (2013). Understanding and researching complexity with qualitative comparative analysis: Evaluating transportation infrastructure projects. Evaluation, 19(1), 40-55. https://doi.org/10.1177/1356389012470682

Verweij, S., & Zuidema, C. (2020). Qualitative comparative analysis for analyzing spatial planning processes. In G. de Roo, C. Zuidema, & C. Yamu, Handbook on Planning and Complexity (pp. 334-352). Cheltenham: Edward Elgar.

5. Publieke Waarde Scan

Motieven
Behoefte ex-post
Complexiteit
Behoefte leren

Beschrijving. Publieke Waarde Scan (PWS) is geschikt voor het evalueren van een geheel beleidsterrein. PWS heeft als hoofdvraag 'doe je er alles aan om de verwachte toegevoegde waarde van het beleid zo groot mogelijk te maken?'. Deze evaluatiemethode is gebaseerd op de Public Value theory van Mark Moore (1995). PWS zet in plaats van de uitkomst de werkwijze binnen een beleidsterrein centraal. Als onderdeel van een pilot is een methodiek opgesteld die de toepassing in het VK heeft 'vertaald' naar de Nederlandse context. Hierbij wordt de werkwijze geëvalueerd vanuit vier verschillende 'lenzen':

1. Waardecreatie
2. Uitvoeringscapaciteit
3. Draagvlak & legitimiteit
4. Toekomstbestendigheid

Binnen deze lenzen vallen een aantal vaste set hoofdvragen. Deze hoofdvragen worden op een 'vierpuntsschaal' beoordeeld. Dit kan uiteenlopen van *het beleid is een goed voorbeeld voor anderen* tot *het beleidsterrein voert de activiteiten beperkt uit.* Vervolgens doen de evaluatoren per hoofdvraag een uitspraak over de mate waarin men zeker is over het gegeven oordeel. Op basis van deze uitkomsten kunnen aanbevelingen worden gedaan en conclusies worden opgesteld.

Fase in het beleidsproces. PWS is een ex-post en ex-durantie evaluatiemethode.

Evaluatiemotief/motieven. De PWS richt zich zowel op verantwoorden als het leren van beleid. Zo wordt er enerzijds een oordeel gegeven over de mate waarin het beleid goed wordt uitgevoerd en anderzijds ook concrete aanbevelingen om het beleid te verbeteren.

Toepassing. De PWS kan worden gezien als een alternatieve kijkwijze op de huidige toepassing van beleidsdoorlichtingen middels de Regeling periodiek evaluatieonderzoek (RPE) en richt zich daarmee op evaluatie van hele beleidsartikelen. PWS is daarmee geschikt voor het evalueren van en geheel beleidsartikel. In het Verenigd Koninkrijk is deze methode voortgekomen uit de moeilijkheid van het meten van productiviteit en outputs binnen de publieke sector. In Nederland wordt PWS nog niet algemeen toegepast. Wel loopt er in het kader van de operatie Inzicht in Kwaliteit een pilot van de PWS (Min IenW, 2019).

Voorbeeldstudies

Beleidsdoorlichting artikel 21 duurzaamheid, onderdeel Circulaire Economie (Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, 2019)

Toepassing binnen departementen in het Verenigd Koninkrijk; opzet van een 'Public Value Framework' (HM Treasury, 2019). Dit framework wordt momenteel breed toegepast bij alle departementen. Het was echter lastig om concrete casuïstiek online te vinden.

Bronnen

HM Treasury. (2019). *The Public Value Framework: with supplementary guidance.* Opgehaald van https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/785553/public_value_framework_and_supplementary_guidance_web.pdf

Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (Min IenW). (2019, Oktober). *Beleidsdoorlichting Infrastructuur en Waterstaat [kamerbrief].* Opgehaald van Officielebekendmakingen: https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32861-54.pdf

Moore, M. H. (1995). Creating public value: Strategic management in government. Harvard university press.

6. Applied Systemic Programme Evaluation

Motieven
Behoefte ex-post
Complexiteit
Behoefte leren

Beschrijving. Applied Systemic Programme Evaluation (ASPE) is een conceptueel kader voor impactevaluatie van kennis- en innovatieprogramma's, waarbij er uitgegaan wordt van een systematische, tussentijdse en interactieve evaluatie van complexe en dynamische systemen. De vierde evaluatiegeneratie van Guba en Lincoln (1989), de 'lerende evaluatie' en *systemic evaluation* zijn belangrijke inspiratiebronnen. Vanwege de complexiteit en dynamiek gaat ASPE uit van een systemisch en holistisch perspectief met aandacht voor dynamische complexiteit en een nadruk op van leren.

Het uitgangspunt van ASPE is dat causaliteit tussen input en output niet is aan te tonen. Men gaat in het ASPE-framework uit van een 'input-ontvankelijkheid-output'-relatie in plaats van 'input-output-outcome-relatie. Met ontvankelijkheid wordt bedoeld de mate van openheid van betrokkenen ten opzichte van kennis en innovatie. Denk hierbij aan de bereidheid nieuwe kennis over te nemen, de mogelijkheid en dit in de praktijktijd mee te nemen.

Fase in het beleidsproces. ASPE is een ex-durante methode om het beleid tussentijds bij te kunnen sturen.

Evaluatiemotief/motieven. De nadruk bij ASPE ligt op het leren van beleid. Daarnaast richt de methode zich verbetering van beleidsimplementatie.

Toepassing. Zoals beschreven is de methode ontstaan vanuit de overtuiging dat de causaliteit tussen input en output vaak lastig te meten is. De methode is in andere woorden toepasbaar in casuïstiek met hoge complexiteit. Deze complexiteit kan onder andere zitten in de aanwezigheid van een groot aantal actoren met uiteenlopende, individuele doelstellingen. Andere factoren die complexiteit vergroten zijn mondiale trends (zoals klimaatverandering, crises, globalisering) en onduidelijke causaliteit in veranderprocessen. ASPE is al met al geschikt en ontwikkeld voor

evaluatie van kennis- en innovatieprogramma's. Het evaluatieobject is hierbij relatief groot.

Voorbeeldstudies

Kennis- en innovatieprogramma's. Transumo: kennis- en innovatieprogramma duurzame mobiliteit (Bressers, 2011) en Leven met Water (Bressers, 2011)

Bronnen

Bresers, N. (2011). *Co-Creating Innovation: A Systemic Learning Evaluation Of Knowledge And Innovation Programmes.* Rotterdam: *Erasmus Universiteit Rotterdam*

Bressers, N., & Gerrits, L. (2015). A complexity-informed approach to evaluating national knowledge and innovation programmes. Systems Research and Behavioral Science, 32(1), 50-63.

7. Multi Actor, Multi Criteria analysis

Motieven
Behoefte ex-post
Complexiteit
Behoefte leren

Beschrijving. De Multi-Actor Multi-Criteria Analysis (MAMCA) is een variant op de Multi-Criteria Analyse. Een Multi-Criteria Analyse vergelijkt en maakt een afweging tussen alternatieven op grond van verschillende beoordelingscriteria. Een MAMCA betrekt naast deze criteria ook perspectieven van stakeholders. De MAMCA staat voor participatie van meerdere stakeholders in het hele proces. Het betrekken van stakeholders heeft als voordeel dat het kan leiden tot een grotere aanvaarding, betrokkenheid en robuustheid van het resultaat.

Fase in het beleidsproces. MAMCA wordt hoofdzakelijk ex-ante toegepast.

Evaluatiemotief/motieven. MAMCA is een veelgebruikt instrument als ondersteuning in het besluitvormingsproces. Daarnaast speelt leren een belangrijke rol. Zo kan men door middel van het betrekken van stakeholders kennis vergaren over de context en leren van relevante aspecten die naar voren komen in de interactie met stakeholders. Daarnaast speelt verantwoorden een rol.

Toepassing. MAMCA is toepast in zowel complexe als minder complexe situaties en voor grote en kleine evaluatieobjecten. Belangrijkste criterium is de behoefte om stakeholders te willen betrekken.

Voorbeeldstudies

Transport- en infrastructuurvraagstukken

- Europees project IN-SAFETY (De Brucker et al, 2008): Doel van het project was om verschillende varianten in verband met 'self-explaining road' en 'forgiving road' omgevingen te evalueren en te rangschikken. Deze rangschikking is in samenwerking met verschillende stakeholders (weggebruikers, fabrikanten en beleidsmakers) die de alternatieven aan de hand van een selectie van criteria gingen beoordelen.
- ADVISORS-project (Steunpunt Mobiliteit & Openbare werken, 2009): MAMCA werd gebruikt om nieuwe voertuigtechnologieën te evalueren en te rangschikken op het ten goede komen van de verkeersveiligheid. Denk hierbij onder andere aan adaptive cruise control, intelligentie snelheidsadaptatie, bestuurdersmonitoringssystemen en navigatiesystemen.

- Case Klein-brabant (Hollevoet, de Witte, Macharis, sd): MAMCA ingezet voor het afwegingen van potentiële oplossingen voor milieu- en mobiliteitsproblemen.

Bronnen

De Brucker, K., Macharis, C., Wiethoff, M., & Marchau, V. (2008/42). A strategic analysis of stakeholder preferences regarding the design of innovative road safety measures. Results from the pan-European IN-SAFETY project regarding forgiving and self-explaining road environments. HUB Research Paper , 25.

Hollevoet, J., De Witte, A., & Macharis, C. (sd). Een multi-actor multicriteria-analyse binnen de case Klein-Brabant 'ORDERin'F' – Eindrappport, via https://docplayer.nl/2862481-2-multi-actor-multicriteria-analyse-mamca.html

Macharis, C. (2004). The importance of stakeholder analysis in freight transport: The MAMCA methodology. European Transport, 114-120.

Macharis, C. (2007). Multi-criteria analysis as a tool to include stakeholders in project evaluation: The MAMCA method. In E. Haezendonck, Transport Project evaluation. Extending the Social Cost-Benefit Approach. Cheltenham: Edward Elgar.

Steunpunt Mobiliteit & Openbare werken. (2009). Handleiding voor het evalueren van verkeersveiligheidsmaatregelen. Diepenbeek.

8. Realistische evaluatie

Motieven
Behoefte ex-post
Complexiteit
Behoefte leren

Beschrijving. De realistische evaluatie heeft als aanname dat eenzelfde maatregel andere effecten kan hebben in een andere context. Een traditionele evaluatie is sterk gericht op de vraag 'wat werkt?'. Een realistische evaluatie gaat in op de vragen 'wat werkt, voor wie en onder welke omstandigheden?'. Een realistische evaluatie heeft zowel karakteristieken van een traditionele benadering als van een meer participatieve en sociaal-constructivistische benadering. Hierdoor kan deze methode ook wel worden gezien als een 'verzoeningspoging' tussen beide stromingen.

Pawson & Tilley (1997) zijn de grondleggers van de realistische evaluatie. Realistisch evalueren ontstond als kritiek op de positivistische benadering waar context als storende factor wordt gezien. Pawson & Tilley (1997) vinden daarom dat context mee moet worden genomen als verklaring voor het (niet) slagen van een beleidsinterventie. Daarom maakt realistisch evalueren onderscheid tussen twee groepen van factoren: (1) de context en (2) de mechanismen die in die context werkzaam zijn. Door dit onderscheid te maken krijgt de context betekenis in het evaluatieproces. Een interventie in een bepaalde context kan kortom andere uitkomsten hebben in een andere context.

Fase in het beleidsproces. De realistische evaluatie is zowel ex-ante, ex-durante als ex-post toepasbaar.

Evaluatiemotief/motieven. Bij een realistische evaluatie ligt de nadruk op beleidsleren. Zo geeft de methode inzicht in de omstandigheden waarin beleid werkt en de meest succesvolle cases identificeren. De focus op de context kan echter ook ten koste gaan van het leren van beleid. Zo zorgt de aandacht voor de context ervoor dat uitspraken over de werking van beleid in een specifieke casus niet automatisch gelden voor een andere casus. In andere woorden: de aandacht voor

de context roept de vraag op of andere casussen kunnen leren van de werking van beleid in een andere context.

Toepassing. De realistische evaluatie is breed toepasbaar en past goed bij een complexe context en bij sociale interventies. Daarnaast is het geschikt voor nieuwe en innovatieve projecten waar men wilt onderzoeken waarom en voor wie een beleidsinterventie werkt. Het is van belang dat het mogelijk is om meerdere casussen met elkaar te vergelijken. Voor relatief eenvoudige beleidsmaatregelen kan beter een meer lineaire aanpak worden gekozen.

Voorbeeldstudies

Sociaal domein. Gemeentelijke ontwikkelingssamenwerking rond ontwikkelingssamenwerkingen in Vlaanderen (De Bruyn et al., 2008) en projecten die maatschappelijke participatie proberen te bevorderen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt (Bouwman-Van 't Veer, Knijn e.a., 2011)

Bronnen

Bouwman-Van 't Veer, M., Knijn, T. & Berkel, R. van (2011). Activeren door participeren. meerwaarde van de Wet maatschappelijke ondersteuning voor re-integratie van mensen in de bijstand. Utrecht: MOVISIE.

De Bruyn T., Huyse H., De Peuter B., Pattyn V. & Brans M. (2008) Eerste evaluatie van het decreet betreffende het beleid inzake Convenants gemeentelijke ontwikkelingssamenwerking, uitgevoerd in opdracht van het Vlaams Agentschap voor Internationale Samenwerking, Leuven: 27 oktober 2008.

Hoogenboom, M., & Knijn, T. (2013). Is Realistisch evalueren realistisch? In boek: Passend evaluatieonderzoek in het sociale domeinPublisher: SWPEditors: J. Omlo, M. Bool, P. Rensen

Pawson, R. & Tilley, N. (1997). Realistic Evaluation. London: Sage.

9. Process tracing

Motieven
Behoefte ex-post
Complexiteit
Behoefte leren

Beschrijving. Process tracing ontrafelt met een kwalitatieve onderzoeksmethode de causale mechanismen in een beleidsproces. Process tracing start met het opstellen van hypothesen over causale relaties op basis van de beleidstheorie. Hierbij beschrijft men voorafgaand welke processen/mechanismen zich zullen voordoen wanneer de hypothese klopt. Daarnaast wordt beschreven op welke manier bewijs daarvoor kan worden gevonden. Vervolgens legt de evaluator, met een combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve dataverzamelingsmethoden, het proces en de mechanismen in de praktijk bloot en toets je of de theorie wel/niet strookt met de praktijk. Er zijn verschillende soorten process tracing: theory testing PT, theory building PT en explaining outcome PT.

Fase in het beleidsproces. Process tracing omvat het gehele beleidsproces. Ex-ante moet de beleidstheorie helder zijn en ex-post toetst de evaluator deze theorie.

Evaluatiemotief/motieven. Process tracing combineert de evaluatiemotieven leren en verantwoorden. Met een nadruk op leren.

Toepassing. Process tracing is een geschikte methode om inzicht te krijgen in de mate waarin de beleidstheorie (met daarin de verwachte causale mechanismen) in de praktijk wel of niet werken. De methode wordt daarom vaak toegepast bij

casestudies of wanneer men wilt leren onder welke omstandigheden beleid werkt. PT gebruikt men, na het ontstaan in het domein van politieke wetenschappen, in toenemende mate bij analyseren publiek beleid. In Nederland wordt het echter nog niet breed toegepast. PT kan zowel voor grote als kleine evaluatieobjecten worden ingezet.

Voorbeeldstudies

Politieke wetenschappen. De *explaining outcome* PT wordt veel gebruikt in het domein van politieke wetenschappen waarin men een historisch fenomeen (zoals een economische crisis / oorlog) probeert te verklaren. *Theory testing PT, theory building PT* zijn gericht op theorieontwikkelingen voor inzichten die ook relevant zijn buiten de onderzochte casussen. Wadeson, Monzani & Aston, (2020) komen op basis van 6 casussen m.b.t. internationale ontwikkelingssamenwerkingsinitiatieven met tips.

Bronnen

Bennett, A., & Checkel, J.T. (Eds.). (2015). Process tracing. Cambridge University Press.

Beach, D. and Pedersen, R.B. (2012) Process-Tracing Methods: Foundations and Guidelines, Ann Arbor MI: University of Michigan Press

Loyens, K. (2016) Een gestructureerde vorm van analyse in onderzoek naar besluitvorming. Kwalon, Tijdschrijft voor kwalitatief onderzoek.

Wadeson, A., Monzani, B., & Aston, T. (2020). *Process Tracing as a Practical Evaluation Method: Comparative Learning from Six Evaluations.*

10. Most significant change

Motieven
Behoefte ex-post
Complexiteit
Behoefte leren

Beschrijving. Most Significant Change (MSC) focust op het verzamelen van verhalen over de meest significante veranderingen als gevolg van een beleidsinterventie. De belangrijkste vraag bij deze evaluatiemethode is "wat was volgens jou, over de afgelopen periode de meest significante verandering, teweeggebracht door de interventie?". De evaluator verzamelt door interviews en gezamenlijke sessies van stakeholders. Stakeholders bespreken vervolgens samen de verhalen en selecteren gezamenlijk een selectie van de meest significante verhalen.

Deze selectie wordt doorgestuurd naar de bovenliggende bestuurslaag. Zij selecteren vervolgens de in hun ogen meest significante verandering en stuurt deze eveneens door naar bovenliggende bestuurslagen. Het selecteren van verhalen beoogt met name een discussie tussen betrokkenen over wat het programma wilt bereiken en wat goede voorbeelden hiervan zijn.

De volgende stap in het MSC-proces is verificatie van verhalen. Naast een kwalitatieve weergave van de meest significante veranderingen, is kwantitatieve datavergaring in deze stap onderdeel van MSC. Voorbeelden van onderzochte thema's zijn hoe vaak een bepaalde verandering wordt genoemd, hoeveel mensen dezelfde verandering uit de meest significante verhalen herkennen en voor hoeveel mensen de verandering representatief is.

Fase in het beleidsproces. De MSC-methode is met name ex-post in te zetten. Het is van belang dat er resultaten te zien zijn die te meten zijn, wat het lastig maakt om de methode toe te passen om voortgang of proces te meten.

Evaluatiemotief/motieven. Het belangrijkste motief is het leren van beleid. Zo biedt inzicht in de meest succesvolle veranderingen de mogelijkheid voor anderen de mogelijkheid om te leren van de succesfactoren.

Toepassing. De MSC-methode is geschikt voor het onderzoeken van (middel)lange termijn resultaten te onderzoeken. Daarnaast is het relevant voor projecten/beleid waarop veel verschillende perspectieven op zijn en lastige oorzaak-gevolg relaties kunnen worden vastgesteld. Het is met andere woorden geschikt voor sociaal gecompliceerde en complexe beleidsingrepen. De MSC-methode is een geschikte methode voor een programma-evaluatie, waarbij men vrijheid heeft hoe het programma in de praktijk vorm te geven. MSC is onder andere toegepast in de domeinen ontwikkelingssamenwerking, zorg en het sociaal domein.

Voorbeelden van toepassing van methode. *Sociaal domein.* Inzicht in Sociale Wijkteams in Leiden (Hogeschool Leiden, 2016) en het project Kulturhus ter verbetering van leefbaarheid op platteland en in stadswijken in Overijsel (Arkesteijn et al., 2010).

Bronnen

Arkesteijn, M. C. M., de Jong, D., Hogenkamp, M., & van Staaveren, M. (2010). Inzetbaarheid van de'Most significant change'methode bij de evaluatie van complexe programma's. Wageningen UR & Variya.

Davies, R., & Dart, J. (2005). The 'Most Significant Change' (MSC) Technique: a guide to its use.

Hesselink, A., Van Grimbergen, M. en M. Pragt. (2016). Verandering in Beeld - Most Significant Change: Een narratieve onderzoeksmethode. Leiden: Hogeschool Leiden.

11. Outcome mapping

Beschrijving. Outcome mapping (OM) probeert te verklaren waarom duurzame gedragsveranderingen wel of niet tot stand komen bij specifieke doelgroepen. Het richt op het in kaart brengen en opvolgen van veranderingen (outcomes) in de praktijk en het gedrag, de acties en de relaties van stakeholders hierbij. Kenmerkend aan OM is dat achteraf wordt terug geredeneerd van een uitkomst van een interventie naar factoren die de uitkomst verklaren.

Motieven
Behoefte ex-post
Complexiteit
Behoefte leren

OM kijkt achteraf naar factoren die de uitkomsten kunnen verklaren en doet dit in drie stappen:

1. *Intentional design:* beschrijven van de lange termijn doelen en strategieën waarmee ze deze doelen willen bereiken.
2. *Outcome and performance monitoring:* OM omvat een framework voor het monitoren van acties en ontwikkelingen bij stakeholders in de richting van de vooraf opgestelde doelen.
3. *Evaluation planning:* men moet prioriteiten stellen voor een ex-post evaluatie, zodat zij middelen bij de evaluatie zo efficiënt mogelijk in kunnen zetten (wat gaat precei. Vervolgens wordt de evaluatie uitgevoerd.

Fase in het beleidsproces. Omvat zowel ex-ante, ex-durante en ex-post. Zo wordt vooraf specifiek gemaakt wat men wil bereiken en wat de strategieën

inhouden. Vervolgens wordt tijdens het proces actief gemonitord in hoeverre resultaten zichtbaar worden ofwel achteraf een oordeel gegeven over de effecten.

Evaluatiemotief/motieven. Outcome mapping is gericht op beleidsleren en verantwoorden.

Toepassing. Outcome mapping is breed toepasbaar in complexe beleidsomgevingen. Het helpt in het begrijpen van veranderingsprocessen, kan de efficiëntie van de interventie verbeteren en staat daarnaast een realistische en óók op verantwoording gerichte rapportage voor. OM is een relatief intensieve evaluatiemethode voor stakeholders en evaluator, wat het minder geschikt maakt voor evalueren van kleinere en lineaire instrumenten.

Voorbeeldstudies. Ontwikkelingssamenwerking: Outcome Mapping Evaluation of Six Civil Society Projects in Bosnia and Herzegovina (Sida, 2008)

De website van de 'Outcome Mapping Learning Community' (2020) geeft een overzicht gegeven van OM-cases wereldwijd. Uit dit overzicht blijkt dat OM veel wordt toegepast in Afrika, midden-Amerika en Azie. Domeinen zijn landbouwbeleid, gezondheid, onderwijs en complexe governance-vraagstukken.

Bronnen

Hearn, S. (2014). Outcome Mapping. Opgehaald van Betterevaluation: https://www.betterevaluation.org/plan/approach /outcome_mapping

Overseas Development Institute. (2009). Outcome Mapping: a realistic alternative for planning, monitoring and evaluation.

Outcome Mapping Learning Community. (2020). Browse and Search OM cases. Opgehaald van outcomemapping: https://www.outcomemapping.ca/projects

Swedish International Development Cooperation Agency (Sida). (2008). Outcome Mapping Evaluation of Six Civil Society Projects in Bosnia and Herzegovina.

12. Contribution analysis

Motieven
Behoefte ex-post
Complexiteit
Behoefte leren

Beschrijving. Bij een contribution analysis (CA) wordt bekeken of een gewenste verandering heeft plaatsgevonden en wat de bijdrage van beleid en andere factoren is. Dit in een andere insteek dan traditionele evaluatiemethoden waar de focus ligt op de directe effecten van een beleidsinterventie. Bij CA wordt de praktijk getoetst en aan een gedetailleerde beleidstheorie, waarbij wordt keken naar de mate waarin (tussentijdse) resultaten zich voordeden, assumpties te onderzoeken, implementatie te controleren, andere beïnvloedende factoren te testen en alternatieve verklaringen uit te sluiten. CA heeft een iteratief karakter waarin alle 'bijdragen' van beleid worden verzameld en verfijnd tot er een geloofwaardig bewijs is (contributieverhaal). Hiervoor wordt zowel kwalitatieve en kwantitatieve data verzameld/

Fase in het beleidsproces. Een CA is vooral een ex-post evaluatie-instrument. Een gedetailleerde beleidstheorie vooraf is een randvoorwaarde.

Evaluatiemotief/motieven. De CA richt zich op beleidsleren en verantwoording.

Toepassing. Een CA houdt rekening met een complexe beleidsomgeving, zoals veel betrokken stakeholders en veel contextfactoren van invloed. CA wordt ook toegepast in combinatie met andere methodes zoals bijv QCA (zie tekstbox).

Voorbeeldstudies

Politicologie: onderzoek naar contributie van belangenbehartiging aan beleidsuitkomsten (Kane, Levine, Orians, & Reinelt, 2017).
Ontwikkelingssamenwerking: landbouw innovatiefonds Bolivia (Ton, 2016)

Bronnen

Delahais, T., & Toulemonde, J. (2012). Applying contribution analysis: Lessons from five years of practice. Evaluation, 18(3), 281-293.

Kane, R., Levine, C., Orians, C., & Reinelt, C. (2017). Contribution Analysis in Policy Work Assessing Advocacy's Influence.

Mayne, J. (2008), Contribution analysis: An approach to exploring cause and effect. ILAC Brief 16.

Ton, G. (2016). Contribution analysis of a Bolivian innovation grant fund: mixing methods to verify relevance, efficiency and effectiveness. Journal of Development Effectiveness, Volume 9, 2017, 120-143.

13. Goal-free evaluation

Beschrijving. Goal-free evaluation (GFE) is evaluatiemethode die geen rekening houdt met vooraf opgestelde doelen. Hoewel een beleidsinterventie meestal een vooraf vastgesteld doel heeft, wordt deze door de evaluator bewust niet bekeken en expliciet meegenomen in de evaluatie. De methode heeft als doel om alle daadwerkelijke uitkomsten, zowel gepland als ongepland, te meten. GFE bestaat uit vier stappen (Youker, 2014):

Motieven
Behoefte ex-post
Complexiteit
Behoefte leren

1. Identificeren van relevante effecten en uitkomsten, zonder te refereren naar doelen.
2. Identificeren hoe de situatie eruit zou zien wanneer de doelen niet bereikt zouden zijn.
3. Bepalen of wat heeft plaatsgevonden op een logische manier kan worden toegekend aan de beleidsinterventie.
4. Bepalen in welke mate de effecten en uitkomsten (on)wenselijk zijn.

Fase in het beleidsproces. GFE is een ex-post evaluatiemethode.

Evaluatiemotief/motieven. De motieven zijn beledsleren en verantwoording afleggen.

Toepassing. Een GFE is geschikt wanneer men geïnteresseerd is in alle daadwerkelijke uitkomsten van beleid. Wanneer de evaluator alleen geïnteresseerd is in welke mate de doelen zijn behaald kan beter een andere evaluatiemethoden worden gekozen. GFE is vanuit een pragmatisch oogpunt interessant. Een veelgehoord knelpunt van ex-post evaluatie is dat beleidsdoel vaak niet helder zijn geformuleerd, wat evaluatie lastig maakt. GFE kan een uitkomst bieden, immers doelen worden bij GFE losgelaten. De methode wordt met name toegepast bij projecten met kleine budgetten, onder andere binnen de domeinen onderwijs, huisvesting en sociaal domein. GFE is nog niet toegepast in Nederland.

Voorbeeldstudies

Youker et al (2014) noemen voorbeelden in het sociale domein uit de VS: preventieprogramma voor daklozen (Making It Work Evaluation), zomerschool (Kalalamazoo Public Schools), kostenreductie beleidsprogramma voor scholen in Midwest USA., huisvestingsprogramma in Hawaï (Wai'anae Coast Community)

Bronnen

Youker, B., Ingraham, A., & Bayer, N. (2014). An assessment of goal-free evaluation: Case studies of four goal-free evaluations. Evaluation and Program Planning, Volume 46, p. 10-16.

Youker, B., Goal-Free Evaluation: A Potential Model for the Evaluation of Social Work Programs". Social Work Research, Volume 37, p. 432-438

14. Succes Case Method

Motieven
Behoefte ex-post
Complexiteit
Behoefte leren

Beschrijving. De Succes Case Method (SCM) identificeert de meest en minst succesvolle cases en onderzoekt deze in detail. SCM heeft twee kenmerken. Een eerste kenmerk is de nadruk die SCM bewust legt op de positieve zaken die worden gevonden in tegenstelling tot traditionele evaluaties die benadrukken wat mis ging. Ten tweede richt de methode zich bewust niet op 'gemiddelde' casussen. Het gaat er vanuit we het meest leren van de minst en meest succesvolle cases. Aan de hand hiervan worden succes- en faalfactoren geïdentificeerd. Hier worden personen in een project nauw bij betrokken. De resultaten van SCM zijn dus gebaseerd op subjectieve oordelen van de mensen binnen een organisatie of programma.

Fase in het beleidsproces. SCM is een ex-post evaluatiemethode.

Evaluatiemotief/motieven. De focus ligt op het leren van succesvolle en minder succesvolle cases.

Toepassing. De methoden is ontwikkeld en van toepassingen binnen organisatiecontext vooral als methode voor organisatieverandering. Toepassingen zijn er ook in in kleinere projecten in sociaal domein. Om geschikt te zijn voor grotere evaluatieobjecten moet moet er voldaan zijn aan een twee praktische punten: (1) de onderzoeker kan direct communiceren met individuen die onderdeel zijn van het programma en (2) de lange termijn doelen en onderliggende onderdelen van een programma moeten duidelijk zijn.

Voorbeeldstudies.

Organiatiecontext. De oorsprong van de SCM zit in interventies binnen een organisatiecontext, met name trainingen en coaching (Brinkerhoff, 2003; Brinkerhoff, 2005). *Sociale domein.* Programma-evaluatie van een programma gericht op het reduceren van chronische dakloosheid en werkloosheid (Coryn, Schröter, & Hanssen, 2009)

Bronnen

Brinkerhoff, R.O. (2003) The Success Case Method: Find Out Quickly What's Working and What's Not. San Francisco: Berrett Koehler Publishers.

Brinkerhoff, R. (2005). Training The Succes Case Method: A Strategic Evaluation Approach Increasing the Value and Effect of Training.

Macfarlan, A., & McGuinness, L. (2017). Success Case Method. Opgehaald van BetterEvaluation: https://www.betterevaluation.org/en/plan/ approach/ success-case-method.

15. Benchmarking

Motieven
Behoefte ex-post
Complexiteit
Behoefte leren

Beschrijving. Een benchmark is een vergelijkend onderzoek waarbij prestaties van organisaties, producten, diensten of programma's op identieke wijze worden onderzocht en met elkaar worden vergeleken. De inrichting van een benchmark hangt af van de kwaliteitscriteria die worden gemeten. Het idee is dat minder goed presterende organisaties, producten, diensten of programma's leren van beter presterende. Data Envelopment Analysis (DEA) en Stochastic Frontier Analysis (SFA) zijn twee mogelijke

technieken om een benchmark uit te voeren. Het is ook mogelijk één instelling te bekijken door te kijken naar de ontwikkeling van de productiviteit, mits dit mogelijk is voor een langere tijdsperiode. Vragen die je met dergelijke onderzoeken kunt beantwoorden zijn onder andere:

- Waarom lijken sommige organisaties beter te presteren dan andere?
- Hoe groot zijn de doelmatigheidsverschillen, ook in de tijd?
- Hoe krijgen we meer zicht op doelmatigheid en kunnen we een basis krijgen voor een gesprek hierover met stakeholders?
- Wat kunnen organisaties van elkaar leren?

Fase in het beleidsproces. Een benchmark is een ex-post evaluatiemethoden.

Evaluatiemotief/motieven. De focus ligt op het leren van beleid, maar is ook vanuit verantwoordingsoogpunt relevant.

Toepasbaarheid. Benchmarks zijn breed inzetbaar en niet gebonden aan specifieke beleidsterreinen. Wel werken ze beste als organisaties vergelijkbaar zijn (homogeniteit) zoals ziekenhuizen, gemeenten, provincies en uitvoeringsorganen.

Voorbeeldstudies

Ipsestudies is een bureau dat gespecialiseerd is in SFA en DEA. Op hun website zijn daarom verschillende voorbeelden te vinden (www.ipsestudies.nl): kostendoelmatigheid van burgerzaken (IPSE, 2011a), gemeentelijk afvalbeheer (IPSE, 2011b) en kosten en doelmatigheid van het decentrale wegbeheer tussen 2008 en 2014 (IPSE, 2014)

Bronnen

Flesher, J., & Bragg, D. (2013). Evaluation and benchmarking module. Champaign, IL: Office of Community College Research and Leadership, University of Illinois at Urbana-Champaign.

IPSE (2011a). Benchmarking Burgerzaken Een empirisch onderzoek naar de kostendoelmatigheid van burgerzaken. Delft: Instituut voor Publieke Sector Efficiëntie Studies.

IPSE (2011b). Benchmark gemeentelijk afvalbeheer Een empirisch onderzoek naar de productiviteit en kostendoelmatigheid. Delft: Instituut voor Publieke Sector Efficiëntie Studies.

IPSE (2014). Wegen gewogen: Een empirisch onderzoek naar de kosten en doelmatigheid van het decentrale wegbeheer tussen 2008 en 2014. Delft: Instituut voor Publieke Sector Efficiëntie Studies

16. Delphi-techniek

Motieven
Behoefte ex-post
Complexiteit
Behoefte leren

Beschrijving. De Delphi-methode is een methode waarbij standpunten van experts worden verkend en vergeleken om uiteindelijk hierover tot consensus te komen. Een groep van individuele experts buigt zich hiermee over complexe vragen. Via feedback-loops worden opinies verzameld i.p.v. feiten. Een belangrijk voordeel is dat geen rechtstreekse confrontatie ontstaat tussen de verschillende experts. Dit versterkt de zelfstandige reflectie van de experts en vermijd dat zij zich makkelijk bij de mening van andere aansluiten. Dit is relevant wanneer een (impliciete of expliciete) vorm van hiërarchie tussen de experten bestaat.

Fase in het beleidsproces. De delphi-techniek wordt veel gebruikt om vooruit te kijken in voorspellingen te maken (ex-ante).

Evaluatiemotief/motieven. Ondersteunen van beleidsplanning, verantwoording, beleidsleren, verbeteren van beleidsuitvoering

Toepassing. De Delphi-techniek is nuttig zijn in situaties waar er geen goed of fout antwoord mogelijk is, zoals besluitvorming, beleidsbeslissingen of lange termijn voorspellingen. Het voordeel van de methode is dat er veel meningen van experts wordt meegenomen, wat nuttig kan zijn in zaken waar leunen op een enkele expert een *bias* kan veroorzaken.

Voorbeeldstudies. *Onderwijs*: exploratief onderzoek naar de doelstellingen waaraan schooldoorlichtingen moeten voldoen in Vlaanderen (Penninckx & Vanhoof, 2015). *Buitenlandse politiek:* evaluatie terrorismebestrijding en –preventie (zie tekstbox; Ministerie van Buitenlandse Zaken, 2020)

Bronnen

Hsu C & Sandford B.A. (2007). The Delphi Technique: Making Sense Of Consensus. Practical Assessment, Research & Evaluation. .

Ministerie van Buitenlandse Zaken. (2020) Delphi panel for exploring trends and policy actions regarding counterterrorism and preventing/countering violent extremism. Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken

Penninckx, M., & Vanhoof, J. (2015). Exploratieve studie in Vlaanderen met de Delphi Methode.

Ministerie van Buitenlandse Zaken. (2020). Delphi panel for exploring trends and policy actions regarding counterterrorism and preventing/countering violent extremism. Den Haag.

Penninckx, M., & Vanhoof, J. (2015). Exploratieve studie in Vlaanderen met de Delphi Methode .

17. Planobjectivering

Beschrijving.

Motieven
Behoefte ex-post
Complexiteit
Behoefte leren

Planobjectivering helpt in een plan- en besluitvormingsproces belangrijke ruimtelijke kenmerken van stedelijke projecten te analyseren, beoordelen en optimaliseren. Het instrument geeft inzicht in de specifieke planomgeving (context) en biedt daarnaast een analysesystematiek die gebruik maakt van heldere overwegingen die voor de verschillende betrokkenen begrijpelijk zijn. Het instrument kan een goede aanvulling zijn op een MKBA. Een MKBA richt zich op efficiëntie en effectiviteit en een planobjectivering doet een stapje terug. Het richt zich namelijk op de voorwaarden waaronder een plan effectief kan zijn. Het brengt ruimtelijke condities in beeld. Hiermee bedoelen we ruimtelijke (rand)voorwaarden waaraan een project moet voldoen om effecten te kunnen sorteren en uiteindelijk beleidsdoelen te kunnen helpen realiseren. De planobjectivering is vormgegeven in een matrix met 16 ruimtelijke condities, ingedeeld in 9 cellen (zie figuur). Deze cellen kunnen worden gezien als een checklist met gespreksonderwerpen, die helpen bij het systematisch analyseren van een stedelijk project op basis van de belangrijkste ruimtelijke kenmerken en de dialoog tussen stakeholders te structureren.

Figuur 1
Ruimtelijke condities in planobjectiveringsmatrix

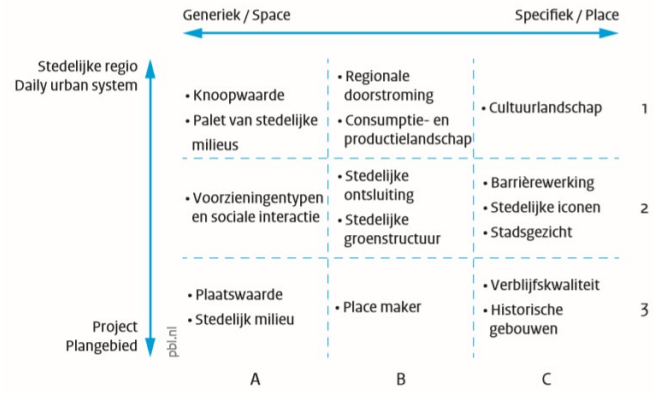

Bron: PBL

Fase in het beleidsproces. Planobjectivering helpt om ex-ante het besluitvormingsproces te optimaliseren en beidt mogelijkheden om ex-post een beter oordeel te vellen over de resultaten t.a.v. de vooraf gestelde doelen.

Evaluatiemotief/motieven. Planobjectivering ondersteunt in de beleidsplanning en verbetert de beleidsuitvoering en beleidsleren

Toepassing. Planobjectivering is alleen toe te passen bij de ontwikkeling van ruimtelijke projecten en wordt gezien als een aanvulling op een MKBA. De matrix is zo ingericht dat deze toepasbaar is bij grote en kleinschalige projecten (van regionaal tot lokaal) en bij abstracte en concrete projecten (in een vroeg en later stadium. Afhankelijk van het soort project (groot/klein, abstract/ concreet) kunnen relevante condities in de matrix worden geanalyseerd, besproken en verbeterd.

Voorbeeldstudies. Op basis van ons literatuuronderzoek is planobjectivering nog niet in de praktijk toegepast. PBL (2013) heeft de potentiele meerwaarde bestudeerd in een de case 'bouw van een High Tech Campus Eindhoven'. Hier werd het benutten van bestaande kantoren en het bouwen van nieuwe kantoortorens afgewogen. Volgens PBL zou dit een geschikte casus zijn om met planobjectivering te evalueren.

Bronnen

PBL (2013). Planobjectivering. Een nieuw instrument voor de ruimtelijke analyse van stedelijke projecten in aanvulling op de maatschappelijke kosten-batenanalyse. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.

18. Social impact assessment

Motieven
Behoefte ex-post
Complexiteit
Behoefte leren

Beschrijving. Social Impact Assessment (SIA) brengt de (sociale) impact van overheidsinterventies in kaart. SIA wordt gebruikt om (1) de negatieve sociale impacts te voorspellen en te mitigeren en (2) de voordelen voor stakeholders en betrokkenen te identificeren en versterken. Centraal staat het betrekken van stakeholders gedurende de beleidsvoorbereiding en het besluitvormingsproces.

Een SIA resulteert in een social management plan. Aan de hand van dit plan kan de sociale impact gedurende de uitvoering van beleid gemanaged worden. De SIA kan grofweg in vier fasen worden opgedeeld:

1. *Begrijpen van de problemen.* In deze fase is het van belang om de interventie te snappen en de (sociale) context waarop de interventie van invloed is.
2. *Voorspel, analyseer en beoordeel de sociale impact van de alternatieven.*
3. *Ontwikkel en implementeer strategieën.* Deze strategieën gaan onder andere over het omgaan met negatieve impacts en het versterken van voordelen en projectgerelateerde kansen. In deze fase wordt ook een social impact management plan opgesteld.
4. *Ontwerp en implementeer monitoringprogramma's.*

Fase in het beleidsproces. De SIA wordt ex-ante ingezet en resulteert in een social management plan. Dit plan biedt handvaten voor evaluatie later in het beleidsproces.

Evaluatiemotief/motieven. SIA richt zich op het ondersteunen van beleidsplanning en beleidsleren.

Toepassing. Een SIA is als gestructureerde methode geschikt voor complexe en grootschalige projecten. Voor kleinere beleidsingrepen is een SIA minder relevant vanwege de beperkte sociale impact op de omgeving. Hierdoor zouden de kosten vele malen hoger zijn dan de baten van een SIA. Een SIA kan worden gebruikt wanneer:

- er blijvende en significante effecten te verwachten zijn voor bewoners (bijvoorbeeld blijvende geluidshinder)
- sprake is van controverse over de te gebruiken technologie
- sprake is van een cumulatief effect (er is sprake van een project met in ernst en omvang vergelijkbare risico's en effecten)
- sprake is van een sociaal-economisch kwetsbaar gebied
- wanneer goede alternatieven voorhanden zijn.

Bovengenoemde karakteristieken maken SIA erg geschikt voor toepassing bij grote infrastructuurprojecten.

Voorbeeldstudies

In Nederland nog geen SIA uitgevoerd. Op verzoek van het Nationaal Platform Burgerparticipatie Omgevingsprojecten, Lerend platform Energie en Omgeving en enkele overheidsinstellingen, is een Nederlandse toepassing SIA gemaakt (de Groot, 2017).

SIA is wel toegepast bij kust-infrastructuurprojecten in Japan (Mabon, Kita en Xue, 2017).

Bronnen

De Groot, E. (2017). Toepassing Social Impact Assessment in Nederland, via https://www.npbo.nl/

Mabon, L., Kita, J., & Xue, Z. (2017, Volume 83). Challenges for social impact assessment in coastal regions: A case study of the Tomakomai CCS Demonstration Project. Marine Policy, 243-251.

19. Participatieve waarde-evaluatie

Motieven
Behoefte ex-post
Complexiteit
Behoefte leren

Beschrijving. Participatieve Waarde-Evaluatie is een economische evaluatiemethode waarbij welvaartseffecten van overheidsbeleid worden geanalyseerd op basis van voorkeuren van individuen over de allocatie van publieke middelen en hun private inkomen. Het belangrijkste onderdeel van PWE is dat deelnemers in een experiment een beperkt budget te krijgen en een aantal mogelijke beleidsopties en bijbehorende effecten en gevolgen van de opties. Deelnemers krijgen vervolgens de vraag om keuzes maken binnen de restrictie.

De PWE is ontwikkeld om een aantal gepercipieerde problemen van een MKBA op te lossen. De MKBA bekijkt overheidsbeleid onder de aanname dat vanuit voorkeuren die individuen uiten met hun inkomen kan worden afgeleid hoe zij waarde toekennen aan de effecten van dit overheidsbeleid. Hierachter zit een aanname dat welvaartseffecten van overheidsbeleid beredeneerd kunnen worden vanuit keuzes die individuen maken met hun private inkomen als consument. Uit relatief recent wetenschappelijk onderzoek blijkt echter dat er een verschil is tussen de afweging van individuen met hun persoonlijke inkomen en de manier waarop personen vinden dat de overheid haar geld moet alloceren. PWE kiest er daarom voor om de welvaart die individuen toekennen aan effecten van een overheidsinterventie te waarderen vanuit de mate waarin het individu vindt dat de overheid publieke middelen moet alloceren aan een overheidsproject. Hierdoor worden de welvaartseffecten gebaseerd op voorkeuren van individuen over de allocatie van publieke middelen (de allocatiebereidheid).

Fase in het beleidsproces. PWE wordt ex-ante toegepast.

Evaluatiemotief/motieven. PWE ondersteunt in de besluitvorming en kan ook vanuit verantwoordings- en legitimiteitsoogpunt relevant zijn. Daarnaast biedt het handvaten om te kunnen leren van beleid, omdat het inzicht geeft in de allocatiewensen van participanten.

Toepassing. PWE wordt gepresenteerd als alternatief voor de MKBA en kan worden ingezet als ondersteuning in het besluitvormingsproces. Het is een tool om inzicht te krijgen in welvaartseffecten van overheidsprojecten vanuit het perspectief van voorkeuren van individuen. PWE wordt tot nu toe toegepast bij (middel)grote projecten met relatief hoge budgetten.

Voorbeeldstudies. TU Delft heeft een website over PWE (www.tudelft.nl/tbm/pwe) met diverse cases: voorkeuren van Nederlanders m.b.t. varianten van een corona-app (Mouter et al, 2020), aardgasvrij maken van woningen (Gemeente Utrecht, 2020), Lange Termijn Ambitie Rivieren in opdracht van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (Mouter et al, 2018).

Gemeente Utrecht (2020). Bewoners kiezen aardgasvrije wijken: Eindrapport en achtergronden. Participatieve Waarde Evaluatie (PWE) warmtetransitievisie.

Mouter, N., Koster, P.R., Dekker, T., Borst, P. (2018). Een Participatieve Waarde Evaluatie voor de Lange Termijn Ambitie Rivieren. In opdracht van het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat.

Mouter, N., Kessels, R., & Collewet, M. (2020). Nederlanders zijn het niet eens over de wenselijkheid van de corona app: Beleidsrapport over de hoofdresultaten van een keuze-experiment over de corona app.

TU Delft (2021). Participatieve Waarde Evaluatie, via www.tudelft.nl/tbm/pwe

20. MKBA-dialoog

Motieven
Behoefte ex-post
Complexiteit
Behoefte leren

Beschrijving. De MKBA-dialoog is voortgekomen uit een aantal procesmatige knelpunten die worden ervaren door stakeholders gedurende het proces van een 'traditionele' MKBA bij ruimtelijk-infrastructurele projecten. Beukers (2013) stelt daarom een vijftal interventies voor om de communicatie en het vertrouwen tussen planeigenaren en MKBA-experts te verbeteren:

- ruimte voor dialoog en ontmoeting
- plan en de MKBA vroegtijdig, gezamenlijk en tegelijkertijd bespreken
- voorbereid zijn op dialoog en ontmoeting
- interactie begeleid door een moderator
- discussiemiddelen gebruiken.

Tabel 1. Knelpunten MKBA-proces o.b.v. percepties betrokkenen (Beukers e.a., 2011)

Volgens betrokkenen voorkomende knelpunten MKBA-proces
1. Gebrekkige communicatie betrokkenen
2. Vrees dominantie harde waarden in besluitvorming
3. MKBA als black box: zonder uitleg niet begrijpelijk
4. Strategisch gedrag rond MKBA-input en -output
5. Toetsing MKBA-rapportage onduidelijk en ongestructureerd
6. Analyse complexe projecten problematisch
7. MKBA niet altijd juiste instrument
8. Tijdsdruk MKBA door lange discussies over uitgangspunten
9. MKBA ten onrechte gebruikt als oordeel: optimalisatie plannen na inbreng analyse gewenst
10. Te weinig (ruimte voor) nuance in besluitvorming

Deze interventies zijn gericht op het stimuleren en faciliteren van goede communicatie en vertrouwen tussen betrokken planeigenaren en MKBA-experts. Daarnaast blijft het van belang om de MKBA-dialoog af stemmen en in te vullen aan de hand van de context. In de tabel is een overzicht te zien van de exacte vormgeving van de vijf interventies binnen een specifieke casus.

Fase in het beleidsproces. Ex-ante, maar kan ook zicht hebben op het gehele proces.

Evaluatiemotief/motieven. Een MKBA-dialoog kan worden uitgevoerd vanuit het idee om te kunnen leren van beleid en het ondersteunen gedurende de beleidsplaning.

Toepassing. MKBA-dialoog past bij de beoordeling van ruimtelijk-infrastructurele plannen. De methode is ontstaan van de steeds meer integrale aanpak van infrastructuur-opgaven. Het is hierbij van belang dat planeigenaren bereid zijn om

MKBA-experts al vroeg in het proces te betrekken. Daarnaast moet er bereidheid zijn om tijd te investeren in het MKBA-proces. Ook moeten MKBA-experts bereid zijn om hun kennis over de analyse te delen en open te staan voor onconventionele manieren om moeilijk te monetariseren effecten te betrekken, zonder de onafhankelijkheid van de MKBA in het geding te laten komen. Tot slot moet men vanuit bestuurlijk oogpunt open staan voor een open en iteratief proces als een MKBA-dialoog.

Voorbeeldstudies

De vijf interventies uit de theorie zijn getest in twee experimentele case studies (gebiedsontwikkeling OV knooppunten Amsterdam en Tweede tramverbinding regio Utrecht) en twee ex-post case studie zijn contrasterende cases van afgeronde MKBA processen vergeleken (MKBA proces van de ontwikkeling van Schiphol en de zeesluis IJmuiden.

Bronnen

Beukers, E., Bertolini, L. en Te Brömmelstroet, M. (2011). Knelpunten in het MKBA-Proces, Nicis Instituut, Den Haag.

Beukers, E., Bertolini, L. & Te Brömmelstroet, M. (2013). De MKBA-dialoog. Verbetering van het MKBA-proces bij analyse van ruimtelijk-infrastructurele plannen.

Beukers, E (2015). Shaking up the Cost Benefit Analysis process. Issues and directions for improvement when assessing integrated spatial transport plans through a cost benefit analysis. PhD-thesis Universiteit van Amsterdam.

Colofon

Dit is een uitgave van het Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid (KiM), Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

19 april 2022

Auteurs:

Julian van Hattem

Martijn van der Horst

Projectnummer: ER2007

Vormgeving en opmaak: IenW

Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid (KiM)

Bezuidenhoutseweg 20

2594 AV Den Haag

Postbus 20901

2500 EX Den Haag

Telefoon : 070 456 1965

Website : www.kimnet.nl

E-mail : info@kimnet.nl

Publicaties van het KiM zijn als PDF te downloaden van onze website www.kimnet.nl of aan te vragen bij het KiM (via info@kimnet.nl). U kunt natuurlijk ook altijd contact opnemen met één van onze medewerkers.

Delen uit deze publicatie mogen worden overgenomen op voorwaarde van bronvermelding: Hattem, J. van, Horst, M.R. van der (2022), Innovatieve beleidsevaluatie, Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid (KiM).